

L U E T T E L O

V E S I L Ä H D E N P I T Ä J Ä N K I I N T E I S T Ä
M U I N A I S J Ä Ä N N Ö K S I S T Ä,

laatinut kesällä 1939 Väinö Maajoki.

M. T. n. stipendiaattina.

Palmistoinut helmikuussa 1940.

SISÄLLYSLUETTELO.

	sivu
I. KIVIKAUSI.	
A. HAUDAT.	
Pappilan takametsä	1
B. ASUINPAIKAT.	
Vakkala, Jaakkola	2
II. RAUTAKAUSI.	
HAUDAT.	
1. Hinsala, Tonttimäki	3 ^l
2. Hinsala, Sauvalaniemi	4 - 6 ^l
3. Jokioinen, Haihulannokka	6 - 7 ^l
4. Jokioinen, Harmaa	7 - 9 ^l
5. Laukko, Riihimäki	9 - 10 ^l
6. Laukko, Laukonpuisto	10 - 11 ^l
7. Kirkonkylä, Kirmukarmu	11 - 12
8. Mantere, Peltosaari	12 - 13 ^l
9. Narva, Hiidennokka	13 - 14 ^l
10. Narva, Karholannokka	15 - 17 ^l
11. Narva, Kansakoulu	17 - 18 ^l
12. Rautiala, Kappalaisen virkatalo .	18 ^l
13. Saarikunta, Köpinsaari	19 - 20 ^l
14. Saarikunta, Sassinnaari	20 - 21
15. Sakoinen, Hollon Rantavainio	22 - 23 ^l
16. Sakoinen, Hollon Isohaka	23 - 24 ^l
17. Suomela, Mäki-Suomela	24 - 25 ^l
18. Säijä, Säijoki	25 - 27 ^l
Eräitä kiviroukkioita, jotka mahdollisesti ovat rautakautisia.	
(19) Hinsala, Siikosaari	27 - 28 ^l
(20) Laukko, Laukonhaka	28 - 29 ^l
(21) Pappila, Vanhantontin pelto	29
(22) Suomela, Rahoinen	29
(23) Säijä, Tervämäki	30 ^l
(24) Säijä, Kiukaistenmäki	30 - 31 ^l
III. LINNAMÄET JA LINNANIMISET PAIKAT	
SEKÄ ERÄÄT MYÖHÄISAIKAISET VARUS-	
TUKSET.	
A. LINNAMÄET JA LINNANIMISET PAIKAT.	
PAIKAT ::::.....	31 - 33

B.	ERÄITÄ MYÖHÄISAIKAISIA VARUS- TUKSIA	34
<u>IV.</u>	ASUTUSMUISTOJA MYÖHEMMÄLTÄ AJALTA	
A.	ASUNNONPOHJAT, KIUKAAT JA LA- PINRAUNIOIT	35 - 42
B.	TEITÄ	42 - 43
C.	KATISKOJEN JA TOKEIDEN JÄÄN- NÖKSIÄ	43
<u>V.</u>	PYHIÄ PUITA JA LÄHTEITÄ, KO- KOONTUMISPAIKKOJA	
A.	PYHIÄ PUITA	44 - 45
B.	PYHIÄ BÄHTEITÄ	45 - 46
C.	KOKOONTUMISPAIKKOJA	46
<u>VI.</u>	LIITTEITÄ	
A.	IRTOLÖYDÖT	47 - 57
B.	TARINOITA	58 - 64

MUITA LIITTEITÄ:

4 topografikarttaa ja

14 muuta karttaa.

Topografikartoissa käytettyjen merkkien selitykset.

+ kiviesineen löytöpaikka

+ rautakauden irtolöytö

⊙ rautakauden kalmisto, ⊙ epävarma kalmisto

● asunnonpohjia, kiukaita ja papinraunioita.

▣ muinaislinna

■ muinaislinna-niminen paikka

HM== Hämeen Museo

Es.O.= Kansallismuseon Esihistoriallinen Osasto.

I . . . K I V I K A U S I . . .

A. H A U D A T.

P a p p i l a a n t a k a m e t s ä . V a s a r a k i r v e s h a u t a ?

(Löytöjä: HM 1262:29)

Toistakymmentä vuotta sitten löysi palstatilallinen Nestori Koivisto tonalho hiedanajossa hiekkakuopasta n. 1,5 m. syvyydestä oikokirveen. Paikalla oli ollut myös hiiliä sekä saviastian palasia, joita löytöjä ei kuitenkaan ottanut talteen. Löytöpaikka sijaitsee pappilan takametsässä aivan pappilan ja Onkimäen kylän metsämaiden rajalla parin sadan metrin päässä Ison Arajarven luoteispäästä. Se on n. 60 metrin päässä Onkimäen - Kehron maantiestä aivan mainitulta maantieltä Kivijärven tilalle vievän tien vieressä. Kysymyksessä oleva hiekkakuoppa, joka on matalalla kivikkoisella harjanteella, on nyt n. 15 x 30 m. laajuinen. Löydöt olivat tavatut sen keskivaiheilta. Koska ne olivat olleet löy-

dettäessä syvällä hiekassa, lienee paikalla ollut vasarakirvesajan hauda, vaikka ei haudasta vasarakirvestä löydettykään. Merkkejä muista haudoista ei hiekkakuopassa tavattu.

B. A S U I N P A I K A T.

V a k k a l a, J a a k k o l a.

(Liitteitä: valok. n:o 25)

Yli kymmenen vuotta sitten löysi palstatilallisen poika Jaakko Tagerlund kaivaessaan ojaa kotinsa pellolla n. 30 cm. syvyydestä nokimaasta kaksi kiviesinettä. Esineet, jotka ovat joutuneet hukkaan, Vakkalan kansakoulun opettaja oli todennut kivikautisiksi. Löytöpaikka on Jaakkolan palstatilan asuinrakennuksesta 40 m. etelään loivasti etelään viettävällä rinteellä noin 50 m. päässä vähäisestä purosta (ks. valok. n:o 25). Maaperä paikalla on hiekansekaista savea. Koekaivausta ei löytökohdalla suoritettu.

I I . R A U T A K A U S I .

A. H A U D A T .

1. H i n s a l a , T o n t t i m ä k i .

(Löytöjä: Es. O 11170. --- Liitteitä: Kartta I ; valok. n:ot 1 ja 2)

Tonttimäen raunioalue sijaitsee Hinsalan kylän Hopun talon maalla, talosta 250 m. itään, metsäisen harjanteen eteläpäässä, Sakaveden parantaalla. Lännessä se rajoittuu kylän vanhaan tonttialueeseen, idässä peltoihin. Useimmat rauniot ovat vähäisellä tasanteella, joka sekä järvenrantaan että mäelle päin muuttuu jyrkäksi kivikkoiseksi rinteeksi. Keskelle raunioaluetta on muutamia vuosia sitten rakennettu heinäliiteri. Se on osittain vanhan riihen tontilla; riihen kiuas ja kivijalka ovat vielä näkyvissä. Alueen halki vie Hinsalan ja Niemenpään kylien välinen kylätie. Se halkaisee erään raunion. Tämän tielle joutunut osa on ajettu pois kauempana olevaan notkelmaan täytemäksi. Juuri leikkauksessa näkyvä musta maa johti hautaraunion toteamiseen. Kyläläiset nimittäin eivät tienneet, että kysymyksessä olevat rökkiöt olivat hautaraunioita.

Tonttimäen rauniot ovat melko suuria. Niiden läpileikkaus vaihtelee

6:sta 10:een metriin ja korkeus 0,5:stä 1,5:een metriin. Kahdessa rauniossa on silmäkivi näkyvissä. Selvää reunakiveystä niissä ei ole. Ne ovat kaikki ruohottuneita maansekaisia kiviroukkioita, joissa vain ~~vain~~ muutamia kiviä pistäytyy turpeen läpi. -Luettelo raunioista:

Raunio I. Rauniosta on puolet tietä tehtäessä hävitetty. Jäljellä olevan osan suuruus on 10 x 5 x 0,7 m. Sekä roukkiossa, että sen reunoilla on useita suuria kiviä. Sen tienpuoleisella kaivetulla sivulla näkyy tummaa noensekaista maata, josta löytyi useita saviastian palasia ja kuonankappaleita (Es. O 11170).

Raunio II. Suuruus 7 x 6 x 1 m. Eheä, nurmettunut. Vain muutamia suurehkoja kiviä pistää roukkiosta näkyviin.

Raunio III. Suuruus 8 x 8 x 1,2 m. Keskellä 2 x 1 x 1,5 m. suuruisen silmäkivi, joka nousee hieman yläpuolelle raunion pinnan. Sen eleläpuolelta on ajettu jonkin verran pois maata ja kiviä. Leikkauksen reunasta löytyi saviastian pala (Es. O 11170).

Raunio IV. Suuruus 8 x 7 x 1 m. Keskellä 2 x 1,7 m. laajuinen 1/2 m. raunion yläpuolelle kohoava silmäkivi. Muutamia suurehkoja reunakiviä näkyvissä. Nurmettunut.

Raunio V. Epämääräinen 6 x 6 x 0,6 m. suuruisen nurmettunut kiviroukkio.

Raunio VI. Epämääräinen 11 x 11 x 1 m. suuruisen maansekainen kiviroukkio. Se on ehkä hävitetyn tuulimyllyn perustus.

Raunio VII. Epämääräinen 7 x 6 x 0,6 m. suuruisen kiviroukkio. Se sijaitsee muista raunioista n. 100 m. lounaiseen pienehällä kivikkoisella kummulla järven rannalla.

2. H i n s a l a, S a u v a l a n n i e m i.

(Liitteitä: kartta II ja valok. n:o 3)

Paitsi Tonttimäellä, Hinsalan Hopun mailla on muuallakin hautaraunioita, nimittäin Sauvalanniemessä noin 600m. talosta länsiluoteeseen. Tämän niemen muodostaa länsikärki siitä matalasta ja kapeahkosta selänneestä, joka alkaa Hopun talon lähettäviltä ja jatkuu jonkin matkaa Laukonselälle päin. Pohjoisessa sitä rajoittaa maatonut, kortetta kasvava Savilahti ja etelässä kapea salmi, joka erottaa Jökioisten saaren Hinsalan kylästä(ks. valok.). Niemi on melkein kokonaan tehty pelloksi. Vain sen kivikkoiseen kärkeen on jäänyt raivaamattomia kohtia. Niillä on useita kiviroukkioita. Varmoja hautaraunioita ovat ainakin ne roukkiot, jotka sijaitsevat niemen kärjessä, sillä niitä tarkastettaessa löytyi palaneita luunpalasia. Mutta myöskin niemen kylän puolimaisessa päässä olevat rauniot ovat otettavat huomioon kalmistoa tutkittaessa, vaikkakin osa niistä oniehkäosyntynytovasta ympärillä oleviaipeltoja raivattaessa.

Jotkut Hinsalan asukkaat muistivat vanhempien ihmisten kertoneen, että kun Sauvalanniemessä väännettiin kiviä pois pellolta useita vuosikymmeniä sitten, löydettiin kivien välistä rautaesineitä. Niemen roukkioita he eivät kuitenkaan osanneet pitää hautaraunioina. Sen sijaan tiesi eräs 87-vuotias Narvan kyläläinen Juho Nironen kertoa, että Sauvalanniemessä entisajan ihmiset sanoivat olevan lappalaisten kodanpohjia.

Luettelo Sauvalanniemen raunioista:

Raunio I. Pienikivinen maansekainen kalliopohjalla oleva kiviroukkio. Rauniota tarkastettaessa löytyi sen keskeltä läheltä raunion kalliopohjaa palaneita luunpalasia(ks. karttaa II).

Raunio II. 16 x 10 m. laajuinen matala kivialue, jonka reunakiveys on paikatellen selvästi havaittavissa. Sen pinnalla on useita kuoppia ja syvänteitä, jotka ovat syntyneet ajettaessa kiviä pois. Raunion kaakkoiskulmasta turpeen alta löytyi pari palaneen luun palasta(ks. karttaa II).

Raunio III. Suuruus 4 x 5 x 0,4 m. Reunakiveys melko selvä. Raunio on hieman nelikulmainen. Se sijaitsee kalliolla.

Raunio IV. Suuruus 5 x 4,5 x 0,3 m. Reunakiveys selvä. Sijaitsee kalliolla.

Raunio V. Suuruus 4 x 5 x 0,5 m. Nurmlettunut maapohjalla sijaitseva raunio.

Raunio VI. Suuruus 6 x 4 x 0,5 m. Maansekainen suurista kivistä tehty nurmlettunut raunio.

Raunio VI. Suuruus 6 x 4 x 0,8. Maansekainen suurista kivistä tehty nurmettu raunio.

Raunio VII. Suuruus 5 x 5 x 1,1 m. Keskellä matala silmäkivi. Nurmettunut.

Raunio VIII. Laaja kivikkoalue, joka muistuttaa rauniota II.

Alueella on vielä eräitä muitakin raunioita, joita ei kuitenkaan niiden epämääräisyyden vuoksi ole tässä lueteltu mutta jotka kumminkin ovat merkityt karttaan. Nämä rauniot ovat hävitetyn sotilastorpan tontilla.

3. J o k i o i n e n, H a i h u l a n n o k k a.

(Löytöjä: Es.0 3451:10? --- Tietoja: D. Skogman; Kertomus matkoiltani Satakunnassa muisto-juttuja keräilemässä, s. 144. Suomi II:2. A. Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, ss. 26-27. A. Heikel; Muinaistieteellisiä tutkimuksia, s. 123, Suomen Museo 1894. --- Liitteitä: kartta III, valok. n:o 4-5).

Jokioisten ja Hinsalan kylien välisessä saarella Jokioisten maalla Haihulannokaksi kutsutulla niemellä on muutamia kivirauhioita, joita kansa kutsuu "lapinraunioiksi". Niemi sijaitsee Laukonselän partaalla salmen takana vastapäätä Jokioisten kylää. Se on Heikkilän maata niemen kärkeä lukuunottamatta, joka on erotettu itsenäiseksi Haihulan palstatilaksi. Niemen keskuksen muodostaa kivikkoinen mäki, jota etelä- ja itäpuolella saartavat pellot. Mainitut lapinrauniot sijaitsevat mäen lalla ja sen etelärinteellä. Pari niistä on muista erillään aivan järvenrannalla. Ne ovat kaikki maatuneita kiviläjiä, joiden läpimitta vaihtelee 3 ja 8 metrin välillä. Muutamissa niistä on silmäkivi näkyvissä. Raunioista on kaksi kalliolla, muut sen sijaan ovat savikkomaalla.

Haihulannokan raunioita on Heikel parikin kertaa käynyt tarkastamassa.

Koska eräs paikkakuntalainen muisti, että hän käydessään viime vuosisa-
dan lopulla paikalla erikoisesti tutki Haihulannokan raunioita, on luul-
tavaa, että hänen Jokioisten saaresta tuomansa saviastian palat ovat
peräisinryhmä jostakin mainituista raunioista. ^(3451:10) Aivan varmana asiaa ei
kuitenkaan voida pitää, koska Heikel samalla kertaa käväisi katsomassa
samassa saarella olivia Jaanun Harmaan raunioita.

Matkaselostuksessaan Heikel huomauttaa, että hän oli havainnut jo-
kaisen Haihulannokan raunion vieressä haudantapaisen syvennyksen. Niistä
oli yksi ollut pari sylvä pitkä, kaksi kyynärää leveä ja toista kyynä-
rää syvä. Muut olivat olleet pienempiä. Nytkin havaittiin mäenrinteellä
joukko pitkänomaisia syvennyksiä. Ne eivät kuitenkaan olleet raunioiden
vieressä, vaan yhdessä ryhmässä mäen keskikohdalla (ks. karttaa III).
Paikkakuntalaiset pitivät niitä nauriskuoppina. -Luettelo Haihulanno-
kan raunioista:

Raunio I. Suuruus 4 x 4 x 0,5 m. Keskellä 0,7 x 0,6 x 0,5 m. suu-
ruinen silmäkivi. Maansekainen puitakasvava kiviroukkio.

Raunio II. Suuruus 6 x 6 x 0,8 m. Joitakin suuria kiviä reunoissa.
Maatunut, katajia kasvava.

Raunio III. Suuruus 8 x 5 x 0,6 m. Yläreunassa isoja kiviä. Niiden
eteläpuolelle on kaivettu 3 x 3 m. laajuinen kuoppa. Raunion eteläreu-
na on epäselvä.

Raunio IV. Epämääräinen 3 x 4 x 0,5 m. suuruinen pengottu raunio.

Raunio V. Suuruus 4 x 3,5 x 0,9 m. Eheä ja korkea kalliolla oleva
maansekainen kiviroukkio (ks. valok. n:o 5).

Raunio VI. Suuruus 7 x 5 x 1 m. Järvenrannalla kalliopohjalla si-
jaitseva nurmettunut eheä roukkio.

Raunio VII. Suuruus 5 x 5 x 0,8 m. Edellisen vieressä oleva eheä maa-
tunut raunio, jossa on vain muutamia kiviä näkyvissä.

4. J o k i o i n e n n , H a r m a a .

(Mainintoja: A. Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksis-
tä, ss. 26-27. Sama; Muinaistieteellisiä tutkimuksia, s. 123, Suomen
Museo 1894. --- Liitteitä: kartta IV ja valok. n:ot 6 - 7)

Mainitulla Jokioisten ja Hinsalan kylien välisellä saarella on kivi-
raunioita paitsi Haihulannokalla myös saaren itäpäässä Sakaveden par-
taalla. Rauniot sijaitsevat loivalla itään ja lounaiseen kallistuvalla
metsäisellä rinteellä, joka pohjoisen puolella kohoaa kallioksi. Sakave-
den puolella aluetta saartaa kapea peltokaistale, jota kutsutaan Harmaan
pelloksi. Sen koillissivulla olevan lahden nimi on Lapinlahti. Nimet
Harmaa ja Lapinlahti viittaavat paikkakunnalla yleisesti tunnetun usko-
muksen mukaan mainitun paikan muinaisiin asukkaihin. Kerrotaan nimittäin,
että siellä tavattavat kivirauniot ovat vanhoja kodanpohjia tai kiukaan-
sijoja, joita oli tehnyt siellä asunut harmaa lappalainen tai jäättiläi-
nen (ks. ss: 58, 62). - Raunioalue on osittain Jokioisten Jaanun talon, osit-
tain Hinsalan Hopun talon maalla.

Harmaan raunioiden läpimitta vaihtelee 3:sta 12:een metriin ja korke-
us 0,5:stä 1,3:een metriin. Käytetyt kivet ovat hyvin samansuuruisia. Rau-
nioissa on usein sammalkerros päällä, mutta muuten ne eivät ole paljoa-
kaan maatuneet. Suurimmat niistä muistuttavatkin melkoisesti pronssikau-
den hiidenkiukaita. Eheimmän ja komeimman raunioista on maanmittari erot-
tanut Hinsalan kylän yhteismaaksi (ks. karttaa IV). - Luettelo raunioista:

Raunio I. Suuruus 5 x 4 x 0,6 m. Loivalla rinteellä oleva sammaltunut
puita kasvava raunio, jonka keskellä on 2 x 1 x 0,5 m. suuruinen kuoppa,
kaivettu aikoja sitten.

Raunio II. Suuruus 11 x 10 x 1 m. Sammaltunut, pieniä kuusia kasvava.
Raunioon on joskus kaivettu kuoppa, joka ulottuu keskeltä itäreunaan
saakka.

Raunio III. Suuruus 6 x 5 x 0,6 m. Keskellä 2 x 1,5 x 0,6 m. suurui-
nen kuoppa. Roukkio sijaitsee viettävällä rinteellä.

Raunio IV. Suuruus 4 x 4 x 0,5 m. Pienellä kallionkielekkeellä sijait-
seva, vaikeasti havaittava raunio.

Raunio V. Suuruus 10 x 8 x 0,6 m. Matala, sammaltunut, puita kasvava
roukkio, jonka keskelle on kaivettu kaksi pientä kuoppaa (ks. karttaa).

Raunio VI. Suuruus 4 x 3 x 0,5 m. Keskellä pieni kuoppa. Maatunut,
pensaiden peittämä.

Raunio VII. Suuruus 12 x 11 x 1,2 m. Rauniossa on suurista kivistä
tehty selvästi havaittava reunus. Raunion keskelle on kaivettu kaksi
kuoppaa, joista toinen on 3 x 1,5 x 1 m. ja toinen 1,5 x 1 x 0,8 m.
suuruinen. Ne sijaitsee kalliolla. Maanmittari on erottanut sen

kuoppaak, joista toinen on 3 x 1,5 x 1 m. ja toinen 1,5 x 1 x 0,6 m. suuruinen. Se sijaitsee pienellä kalliolla. Maanmittari on erottanut sen Hinsalan kylän yhteismaaksi.

5. L a u k k o, R i i h i m ä k i.

(Löytöjä:Es.O 439; 2101:207?; 3134:4; 3451:11-18; 11171. --- Selostuksia ja tutkimuksia: D. Skogman; Kertomus matkoiltani Satakunnassa muistojuttuja keräilemässä, ss. 140 - 141, Suomi II:2. J. A. Aspelin; artikkeli Uudessa Suomettaressa n:oissa 115 ja 116. A. Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, ss. 31 - 36. --- Liitteitä: kartta V ja valok. n:ot 8 - 9)

Laukon kartanon mailla sijaitsee varhain tunnettu ~~jät~~melkein kokonaan hävitetty rautakautinen kalmisto, josta ensimmäiset löydöt museoon ovat tulleet heti viime vuosisadan puolivälin jälkeen. Se on peltojen keskellä Omenalahden ja Laukonselän välillä kulkevan loivasti kohdavan harjanteen itäpäässä, n. 250 m. kartanon karjasuojista länteen(ks. valok. n:o 8). Kalmistoalueella on ennen seissyt riihi, jonka mukaan paikkaa on ~~alettu~~kutsuttu Riihimäeksi. Pastori Skogmanin mukaan on tässä kalmistossa vielä v. 1861 ollut kolmatta kymmentä hautarauniota - Laukon silloinen omistaja Törngren ei kylläkään muistanut raunioita olleen niin paljon-, vaikka useita oli peltoa tehtäessä hävitetty. Ne olivat olleet~~pitkin~~ harjannetta kulkeneella raivaamattomalla kivikkorivutalla. Raunioissa oli keskellä ollut silmäkivi, jonka ympärillä oli toisia pienempiä kiviä joko yhdessä tai useammassa kehässä. Törngrenin toimesta oli pari kolme riihen etelä- ja länsipuolella ollutta rökkiötä tutkittu ja ~~esineet~~ löydökset lähetetty yliopiston kokoelmiin.

Kun J. R. Aspelin kesällä 1879 ja A. Heikel vähän myöhemmin samana vuonna kävivät kalmistoa tarkastamassa, he eivät enää varmuudella voineet todeta yhtään hautarauniota. Kokonaan kalmistoa ei kuitenkaan oltu hävitetty, sillä vielä kymmenkunta vuotta myöhemmin löydettiin

miekkoja ja keihäitä (Es. O 3451:12-13) "Laukon pellostä", jolla todennäköisesti tarkoitettiin juuri peltoa Riihimäen eteläisivulla. Keksiipä J. Heikel v. 1897 edellä mainitun riihen luona osittain hävitetyn hautaraunion, josta hän löysi saviastian palasia (Es. O 3451:11). Vielä viime kesänäkin tavattiin Riihimäellä eräs maansekainen kiviroukkio, jota on pidettävä hautarauniona, sekä pari muut kumpua, jotka mahdollisesti myös ovat hautaraunioita.

Raunio I. Ensimmäinen näistä raunioista sijaitsee Riihimäellä olevan liiterin lounaiskulmasta 10 m. pois päin. Raunion suuruus on alkuaan ollut 11 x 10 x 1 m. Sen halki on myöhemmin kaivettu neljän metrin levyinen ja yhden metrin syvyinen kaivanto tietä varten, jonka lisäksi sen eteläpäästä on ajettu pois kiviä ja maata. Tieleikkauksen reunoista nähdään, että kivien välit raunion pohjalta pinnalle saakka täyttää tumma nokimaa. Tästä nokimaasta löytyi muutamia saviastian palasia (Es. O 11171; ks. valok. n:o 9).

Raunio II. Tämä raunio sijaitsee edellisestä 10 m. länteen. Se on 6 x 5 x 0,6 m. laajuinen. Sen keskellä on 2 x 1,5 x 1 m. suuruinen silmäkivi.

Raunio III. Raunio sijaitsee n:o II:sta 13 m. etelään. Se on 11 x 11 x 1,2 m. suuruinen. Sitä peittävän turpeen lävitse pistäytyy joitakin suuria kiviä. Raunion päälle on istutettu piikkiin kuusia, joiden keskellä on koiran hauta muistokivineen.

6. Laukko. Laukon puisto.

(Löytöjä: 2 keihäänkärkää ja muutamia raudanpalasia, joita kaikkia säilytetään Laukon kartanossa. --- Liitteitä: kartta V ja valok. n:o 10)

Laukon kartanon päärakennuksen lähellä kartanon puistossa n. 400 m. päässä edellä mainitusta Riihimäen kalmistosta on tavattu maasta löy-

töjä, jotka ~~selvästi~~ osoittavat, että kartanon alueella on toinenkin kalmisto. Kun nimittäin työmies Väinö Lahtinen elokuussa vuonna 1938 kaivoi ojaa kartanon puutarhassa sähkökaapelia varten, hän löysi maasta n. 8 m. päästä puutarhurin asunnon portaista keihäänkärjen (ks. karttaa ja valokuvaa; löytökohta on kummassakin merkitty n:olla 1). Se oli ollut n. 30 cm. syvyydessä muutamien isohkojen maansisässä olleiden kivien lomassa. Löytäjä oli nähnyt paikalla myös palaneita luunpalasia ja nokimaata. Myöhemmin tavattiin muita kalmistoon viittaavia merkkejä. Kun saman vuoden syyskuussa kaivettiin ojaa puhelinkaapelia varten, löydettiin n. 15 m. päässä pohjoiseen edellisestä löytöpaikasta 1/2 m. syvyydestä nurmen alla olleiden kivien välistä ~~noensekaisesta~~ maasta muutamia raudanpalasia ja palaneita luunsiruja (löytökohta on karttaan ja valokuvaan merkitty n:olla 2). Mainittakoon myös, että 60 m. kaakkoon edellisistä löytöpaikoista löydettiin ^{v. 1937} kasvihuonetta tehtäessä maasta keihäänkärki. Luunpalasia ja nokimaata ei tällä paikalla kuitenkaan havaittu (ks. metsätyöjohtaja A. Sieväsen kirjettä topogr. arkistossa); kartassa löytökohta on merkitty n:olla 3). Mo

Molemmat ensiksi mainitut löytökohdat ovat vapaussodassa poltetun päärakennuksen ja puutarhurin asunnon välisellä loivasti kaakkoon kallistuvalla rinteellä. Alue on vanhaa puistoa ja tasoitettu sileäksi nurmikoksi jo aikoja sitten. Näin ollen jää epävarmaksi, onko paikalla polttokenttäkalmisto vaiko hävitetty hautaraunio.

7. Kirkonkylä, Kirmukarmu (polttokenttäkalmisto)

Löytöjä: Es.0 3005:6-9; 3007:25-27; 3009:1-2; 3010:10-19; 3051:2-4; 3135:12; 3416:1-3; 3423; ^{3451:1-4} 3868:1-2; 4241. --- Kaivauksia: A. O. Heikel, kaivaukset kesällä 1894 ja syksyllä 1894. A. O. Heikel ja H. J. Heikel, kaivaukset v. 1897. --- Tutkimuksia: ^{ja selostuksia} H. J. Heikel; Päiväniemen, Säijoen ja Kirmukarmun Polttokalmistot, Analecta Archaeologica Fennica, IV. A. Hackmanin ja N. Cleven selostukset (topogr. ark.)

Kirmukarmun kalmisto sijaitsee vähäisellä peltöjen ympäröimällä mäellä 1/2 km. kirkosta kaakkoon Kirkkolahden rannalla. Tällä mäellä, jonka halki vie maantie, on kolme huvilapalstaa, nimittäin Tyynelän, Väinölän ja nk. Amnellin huvilapalstat. ~~Maista~~ Tyynelän hallussa on kokonaa maantien itäpuolella oleva alue. Väinölän ja Amnellin palstat sijaitsevat tien länsipuolella siten, että edellinen on mäen pohjoissivulla ja jälkimmäinen eteläsivulla. Sekä Väinölän että Amnellin huvilapalstat omistaa nykyään Vesilahden Kirkonkylän nuorisoseuralle.

Kaivauksia on Kirmukarmun kalmistossa suoritettu neljään otteeseen. Ensimmäisen ~~sellaisen~~ suoritettiin ~~kesällä~~ 1894, jolloin A. O. Heikel kaivoi Väinölän palstalla (löytöjä: 3007:16-27). Syksyllä samana vuonna hän suoritti tutkimuksia uudelleen Väinölän maalla sekä lisäksi Amnellin palstalla (löytöjä: 3010:10-19). Vuonna 1897 A. O. ja H. J. Heikel kaivoivat Amnellin ja Tyynelän maalla (löytöjä: 3451:1-9). Viimeinen kaivaus suoritettiin kalmistossa vuonna 1908, jolloin A. O. Heikel suoritti kaivauksia Amnellin maalla (löytöjä: 5165). Yksityiset ihmiset ovat Kirmukarmusta löytäneet ja museoon luovuttaneet runsaasti erilaisia esineitä (Väinölän palsta: 3005:6-7; 3009:1-2; 3007:25; 3051:2-3; 3135:12; 3868:1-2. Amnellin palsta: 3005:8; 3010:16; 3423. Tyynelän palsta: 3416:1-3. Tärkeimmät tiedot puuttuvat: 3005:9).

Kirmukarmun kalmisto on polttokenttäkalmisto. Se on jo kokonaan kaivettu tai hävitetty, kuten käy ilmi A. Hackmanin ja N. Cleven paikalle tekemien tarkastusmatkojen selostuksista (toim. eskiato).

S. M a n t e r e, P e l t o s a a r i.

Löytöjä: Es. O 1996:78. Selostuksia: A. O. Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, ss. 24-25. --- Liitteitä: valok. n:o 17)

Heikelin Pirkkahan muinaisjäännöksiä koskevassa esityksessä mainitaan, että Mantereen kylän Peltosaarella ennen on ollut kiviraunioita, joita poisraivattaessa ~~löydettiin~~ löydettiin muinaisesineitä. Näistä hän sai talteen ~~kaitenkäin vain~~ yhden keihäänkärjen. Kysymyksessäoleva Peltosaari on Mantereenjärven ja Hulausveden välinen etelään päin pistäytyvä niemi, jonka leveä mutta matala suokannas yhdistää mantereeseen. Niemenkärkipuolen muodostaa 300x400 m. laajuinen, matalahko saviselänne. Alue kuuluu kokonaisuudessaan Mantereen kylän Marttilan taloon.

Vaikka monet paikkakuntalaiset muistivat kuulleensa puhuttavan Peltosaarella tehdyistä löydöistä, he eivät kuitenkaan kyenneet osoittamaan ~~enää löylypaikkoja~~ Mahdollisesti ovat muinaisesineet löydetty niemen länsisivulta, jossa on ennen ollut viljelemätöntä kivikkoaluetta.

Tarinoiden mukaan on Peltosaarella ~~muinoin asunut~~ lappalaisia. Nämät ovat ankarasti taistelleet salmen toisella puolella Köpinsaarella asuneita lappalaisia vastaan. Miekkoja ja keihäitä on runsaasti jäänyt taistelutantereelle. Toiset taas tietävät, että Peltosaarella on ennen ollut jäättiläisten hautoja. -Lisäksi tarinat kertovat, että Mantereen talot ovat alkuaan kaikki olleet Peltosaarella. Sieltä ne sitten siirrettiin "maa-Mantereelle". Kerran suurina vainovuosina -kylän talot olivat silloin vielä Peltosaarella - kylän asukkaat upottivat kaikki kulta- ja hopeaesineensä Peltosaaren ja mantereen väliseen salmeen, Senavuoksiänsöön tästä salmesta, ~~jonkannytön~~ salavana suona, silloin tällöin löytynyt koiruesineitä (tarujen mukaan) (ks. ss. 61, 62).

9. N a r v a, H i i d e n n o k k a.

Maanomistajat:
Aarne Kar Kraft ja
K. Kaupila

(löytöjä: Es.0 8986:1-17; 9099:1-83; 11168: ~~2~~. --- Kaivauksia: Nils Cleve, kaivauskertomus v:lta 1929, topogr. ark. --- Liitteitä: kartta VI)

Hiidennokka (Hiittennokka), Vaskiniemi eli Kuparinokka on Ali-Kestin talon maihin kuuluva korkea niemi Alhonlahden partaalla. Sitä ympäröi idän

puolella Haapalahti, lännenpuolella Hiidenlahti. Niemen kärjen muodostaa jyrkkä kallio, jonka korkea ja kivikkoinen harjanne liittyy mantereeseen. Koko Hiidennokka on nyt laitumena; niemen mantereenpuoleisessa päässä on kuitenkin vähäinen viljelemättä jäänyt pelto, jonka oli aikoinaan raivannut Hiiden Antiksi kutsuttu mies.

N. Cleve on todennut Hiidennokan kalmistossa olevan ainakin neljä hautarauniota, joista hän on tutkinut kaksi. Kaikki nämä rauniot sijaitsevat niemen keskivaiheilla lähellä sen mantereen puoleista päätä. -Luettelo raunioista:

Raunio I. N. Cleven vuonna 1929 tutkima.

Raunio II. Samoin N. Cleven vuonna 1929 tutkima.

Raunio III. Epämääräinen 7 x 7 x laajuinen maansekainen kiviroukkio.

Raunio IV: Suuruus 6 x 6 x 0,5 m. Keskellä 1,2 x 1 x 0,7 m. suuruinen silmäkivi. Jonkin verran pengottu etelä- ja itäpuolelta. Nokimaata näkyvissä.

Hiidennokkaan liittyy monia erilaisia tarinoita. Niinpä puhutaan, että sinne on kätkeytyä aarteita. Kuparikaattiloita täynnä rahaa on nähty vierivän niemen rinteitä alas tai on sellaisia tarttunut kalamiesten pyydyksiin heidän kalastaessa Hiidennokan lähetyvillä. Jättiläisten ja nunnien tiedetään siellä asuneen, ennen kuin ihmiset saapuivat seudulle. (ks. ss. 59, 61). Myöskin kerrotaan, että siellä on ollut uhrilähde (ks. s. 45). Mainittakoon lisäksi, että Hiidennokka on paikkakunnan nuorison vanha kokoontumispaikka ja kokkotulien polttokohta.

Kuten alussa huomautettiin, Hiidennokasta käytetään myös nimityksiä Vaskiniemi ja Kuparinokka. Niin kuin Narvan jakokunnan vanhimmista kartoista käy ilmi (Suomen Maanmittaushallituksen Konttori, H 87: Narvan jakokunnan isojaon kartatv:lta 1826), paikan vanhimpana nimenä on pidettävä kuitenkin ensiksi mainittua hiidestä johtunutta nimeä. Kartoista selviää nimittäin, että niittyjä Hiidennokasta Ali-Kestin taloon saakka on kutsuttu nimillä Hiisi, Hiidenmoisio, tai Hiisi eller Waldia (Valtia on vähäinen niemi Hiidennokan eteläpuolella).

10. N a r v a, K a r h o l a n n o k k a.

(Löytöjä: Es. 033556; 4198; 9249:1-88. --- Kaivauksia: H. Salmon kaivauskertomus v:lta 1930, topogr. ark. --- Tutkielmia: H. Salmo; Vesilahden Naarvan roomalaisaikainen röykkiöhauta, SMYA XL. --- Liitteitä: kartta VII)

Karholannokan kalmisto sijaitsee Alholahteen pistäytyvässä niemessä Narvan kylästä pohjoiseen. Se on koilliseen viettävällä rinteellä lähellä järvenrantaa ulottuen kapeana maakaistaleena niemen kärjestä niemen pohjoisrantaan pitkin lähes puolen kilometrin päähän. Maanlaatu alueella on savikkoa, joka toisin paikoin on sangen kivikkoista. Niemenkärjessä oleva osa kalmistoa on raivattu laitumeksi. Alueen keskivaiheilla sijaitsevat yhdessä ryhmässä Kivirannan eli Silénin tilan asuin- ja talousrakennukset. Kalmisto on melkein kokonaisuudessaan tämän tilan mailla. Tonttimaan ympärillä ja sen länsipuolella oleva kalmistoalue kasvaa metsää.

Röykkiöitä tunnetaan kalmistossa kaikkiaan 29. Niistä useimmat ovat Karholannokan itäpäässä. Eräs niemen kärjessä Poukan talon maalla ollut raunio oli muutamia vuosia sitten hävitetty Poukan isännän kertomuksen mukaan. Sen pohjalla oli ollut noenssekaista maata, mutta löydöksiä ei paikalta oltu saatu. Lähellä Silénin puuliiterin luoteispäätä on matala, osittain kaivettu, maansekainen kiviraunio, jonka on katsottu olevan osa hävitetystä maanalaisesta kenttäkalmistosta. Sen eteläpuolella jatkuukin tumma maa jonkin matkaa talon pihalle päin.

Karholannokan rauniot ovat maansekaisia kivistöröykkiöitä, joiden läpimitta vaihtelee 4:stä 7:ään metriin. Ne ovat usein hieman säännöttömiä; selvää reunakiveystä niissä ei ole missään. Jotkut niistä ovat polttokenttäkalmistoa muistuttavia yhtenäisiä matalia kivikkoja. Raunioiden luettelo:

Raunio I. H. Salmon vuonna 1930 tutkima.

Raunio II. H. Salmon vuonna 1930 tutkima.

Raunio III. 5 x 6 m. laajuinen 1 x 1 x 0,5 m. suuruisella silmäkivellä varustettu murettunut röykkiö.

Raunio IV. Vähäinen, epäselvä röykkiö.

Raunio V. 5 x 6 m. laajuinen matala raunio. Reunat epäselvät.

Raunio IV. Vähäinen, epäselvä rökkiö.

Raunio V. 5 x 7 m. laajuinen, matala rökkiö. Reunat epäselvät.

Raunio VI. 4 x 6 m. laajuinen, epäselvä kiviryhmä.

Raunio VII. 3,5 x 4 m. laajuinen, 1,7 x 1 x 0,8 m. suuruisella silmäkivellä varustettu rökkiö. Silmäkiven ympärillä on kiviä epäselvässä kehässä.

Raunio VIII. Matala 3,5 x 4 m. laajuinen ~~hämähän~~ nelikulmainen rökkiö, jonka reunoissa on suuria kiviä.

Raunio IX. Pieni 2,5 x 3 m. laajuinen kiviryhmä.

Rauniot X ja XI. 6 x 13 m. laajuinen, suurehkojen kivien muodostama kiviryhmä.

Raunio XII. 4 x 4 x 0,8 m. suuruinen rökkiö, jonka keskellä on 1 x 1 x 0,6 m. suuruinen kuoppa.

Raunio XIII. 3 x 4 m. laajuinen rökkiö, jonka pohjoisreunasta on kaivettu pois maata.

Raunio XIV. Epäselvä, vähäinen kiviryhmä.

Raunio XV. 4 x 4 m. laajuinen matala raunio.

Raunio XVI. Vähäinen epäselvä rökkiö.

Raunio XVII. Kahden ison kiven välissä oleva epäselvä 4 x 4 m. laajuinen rökkiö.

Raunio XVIII. Laaja yhtenäinen kivikkoalue.

Raunio XIX. Suuren kiven pohjoispuolella oleva 4 x 5 m. laajuinen rökkiö.

Raunio XX. Matala 4 x 4 m. laajuinen rökkiö rantatörmän reunalla.

Raunio XXI. Matala 4 x 5 m. laajuinen rökkiö, jossa on kuoppa keskellä. Rauniossa on muutamia suuria kiviä reunoissa.

XXII. Matala epäselvä 5 x 6 m. laajuinen raunio, josta on ajettu kiviä riihen perustukseen.

Raunio XXIII. 6 x 6 m. laajuinen 2 x 2 x 1 m. suuruisella silmäkivellä varustettu rökkiö, jonka eteläreunaan on kaivettu kuoppa.

Raunio XXIV. Epäselvä vähäinen rökkiö.

Raunio XXV. 6 x 6 x 0,6 m. suuruinen rökkiö, jonka itäreunassa on isohko kivi. Raunion eteläpäähän on kukkamullan otossa syntynyt kuoppa. Tumma maa jatkuu jonkin matkaa rauniosta Silénin pihalle päin.

Raunio XXVI. 4x4x 0,8 m. suuruinen sammaltunut, puita kasvava röykkiö, jonka eteläreunassa on suuri kivi.

Raunio XXVII. Epämääräinen kiviryhmä 1 x 1,5 m. suuruisen kiven ympärillä.

Raunio XXVIII. Epämääräinen vähäinen kiviröykkiö.

Raunio XXIX. 3 x 2 x 0,5 m. suuruinen röykkiö.

Raunioiden luetteloinnissa on seurattu H. Salmon piirtämää karttaa. Vanhojen tarinoiden mukaan on Karholannokalla samoin kuin Hiidenokallakin muinoin asunut jäättiläisiä. Kerrotaan, että nämä yrittivät tehdä siltaa suoraan järven poikki Korholannokasta Hiidenokkaan (ks. s. 61-62).

11. Narva, Kansakoulu.

(Löytöjä: Es.0 4244:4-7.--Selostuksia: J. Rinteen tarkastuskertomus v:lt v:lta 1904, topogr. ark. --- Liitteitä: valok. n:o 11)

Narvan kylässä näyttää rautakauden kalmisto olleen myös kylän kansakoulun luona. -Tämä koulu sijaitsee korkean harjanteen kaakkoisrinteellä 1/2 km. Narvan joesta pohjoiseen päin, aivan maantien vieressä.- Koulun pihalla on nimittäin ollut ennen sen raivaamista useita pienempiä ja suurempia kiviryhmiä. Kun sitten erästä tällaista koulun itäpuolella ollutta rauniota poistettiin, löydettiin siitä useita esineitä, joista tosin vain neljä keihäänkärkeä otettiin talteen. Rauniossa oli ollut "keskellä suuri luonnonkivi, ympärillä 2 - 3 rivissä kiviä useat lohkokiviä terävä syrjä ylöspäin!" Maa paikalla oli ollut nokista. Eräs solki, joka myöhemmin joutui hukkaan, oli löydetty samoihinaikoihin koulun louhaispuolelta. Myöhemmin ei alueelta enää ole saatu löytöjä, vaikka siellä on suoritettu suuria raivaustöitä myöhemmin.

Vaikka kaikki koulun lähellä olleet kivirauniot ovatkin hävitetyt,

on sen sijaan eräs kauempana sijainnut tosin epävarma röykkiö säilynyt koskemattomana. Tämä Rinteen mainitsema neljän metrin läpimittainen raunio sijaitsee koulun navetasta n. 50 m. itään koulun piha-alueen ulkopuolella.

Kerrotaan, että kansakoulun luonakin on muinoin asunut jättiläisiä. Nämä pakenivat pois, kun nykyisten asukkaiden esi-isät saapuivat seudulle (ks. s. 58-61). Tarinat tietävät myös, että kansakoulun lähettyvillä on entinen taistelupaikka, jossa on vertasvuodatettu niin runsaasti, että se ulottui taistelevien polviin saakka (ks. s. 63).

12. R a u t i a l a, K a p p a l a i s e n v i r k a t a l o.

(Löytöjä: Es.O 5444:1-5; 7089:14. --- Kaivauksia ja tutkimusmatkoja: B. Cederhvarfin tutkimusmatka vuonna 1910, topogr. ark. A. M. Tallgrenin kaivaukset vuonna 1916, topogr. ark.)

Vuonna 1909 löydettiin kappalaisen virkatalon pihalta Rautialan kylästä aivan talon pääportaiden edustalta n. 30 cm. syvyydestä maasta yhdestä läjästä joukko muinaisesineitä. Löytöpaikka on loivasti itään viettävällä rinteellä parin sadan metrin päässä Alholahdesta. Löytökohdan lähistöllä havaittiin muutamia matalia epäselviä maakumpuja ja kivikehiä, jotka kuitenkin tutkittaessa osoittautuivat myöhemmiksi muodostumiksi; nekölivät luultavasti vanhojen rakennusten pohjia.

Vuoden 1916 jälkeen on löytöpaikan ympärillä raivattu runsaasti maata puutarhaksi, mutta minkäänlaisia merkkejä kalmistosta ei oltu tavattu. Kuitenkin on huomattavaa, että koskemattomasta **närnikko** on löytöpaikan lähettyvillä, varsinkin sen länsipuolella melkoisesti jäljellä.

Tarinoiden mukaan on virkatalon paikalla muinoin ollut sepänasumus pajoineen, johonka myös kylän nimi viittaa.

13. S a a r i k u n t a, S a a r e l a, K ö p i n s a a r i.

(Löytöjä: Es.0 3416:4. --- Selostuksia: A.O. Heikel; Kertomus Pirkkalan Kihlakunnan muinaisjäännöksistä, s. 24. --- Liitteitä: kartta X)

Saarikunnan Saarelan kylän Köpin talon maalla talosta n. 1 km. pohjoiseen on Köpinsaareksi kutsuttu niemi, jolla Heikel mainitsee yhden kiviraunion olevan. Tämä niemi, jota Mantereenjärvi ja Hulausvesi rajoittavat lännen, pohjoisen ja idän puolelta, sijaitsee vastapäätä Mantereen Peltosaaren vanhaa löytöpaikkaa. Sen keskus on ylävää metsää kasvavaa kivikkoista maata; loivemmat ja maanviljelykselle sopivimmat länsi- ja itäreunat siitä ovat raivatut pelloksi. Matala kannas yhdistää niemen mantereeseen, joten saarena Köpinsaari on vain joskus suurina tulva-aikoina.

Rauniot -niitä on siellä useita- ovat kaikki niemen itäsivulla rantaa kiertävän kapean pellon yläpuolella aivan metsän reunassa, loivalta kaakkoon ja etelään viettävällä rinteellä. Maaperä paikalla on savea; kiviä ja kivikkoa siellä on vähän. Raunioalue on luultavasti muinoin ulottunut yli pellon alas järvenrantaan asti. Heikel nimittäin mainitsee, että useita niitä on maanviljelyksen kautta hävitetty. Kertoman mukaan on Köpinsaaresta ja ehkä useasti juuri raunioista ajettu kiviä myös siltoihin ja kivijalkoihin. Onpa kivienäggösaasilta löytynyt eräs ^{kivihänki} miekkakin (Es,0 3416:4). Toinen Köpinsaaresta tavattu miekka on hukunut (ks. Heikel; ed. m. teos, s. 24).

Köpinsaaren rauniot ovat maansekaisia suurehkoista kivistä tehtyjä röykkiöitä. Niiden läpimitta vaihtelee 4 - 7 m. välillä. Korkeus on tavallisesti suunnilleen yksi metri. Silmäkiveä niissä ei ole näkyvisä. Säännöllistä reunakiveystä niissä ei ole. Vahva nokimaa ulottuu muutamissa raunioissa aina pintaturpeeseen saakka. -Raunioiden luetelo:

Raunio I. Eheä 6,5 x 5,5 x 1 m. suuruinen raunio, jota peittävän nurmikon läpi muutamia suurehkoja kiviä pistää esiin. Hei turpeen

alta tulee näkyviin tumma nokimaa.

Raunio II. Eheä 5 x 4,5 x 1 m. suuruinen puita kasvava röykkiö, jonka reunoissa on suuria kiviä.

Raunio III. Epämääräinen 6 x 4 x 0,9 m. suuruinen maatonut röykkiö.

Raunio IV: Puita kasvava 5 x 4,5 x 0,8 m. suuruinen röykkiö. Karttaan x merkitystä kohdasta löytyi koekaivauksessa kuonanpala (n:130). cm. syvyydestä(11172).

Raunio V. Epämääräinen, sammaltunut 6,4 x 4 x 0,9 m. suuruinen röykkiö.

Raunio VI. 7 x 5,5 x 1,2 m. suuruinen röykkiö, jonka lounaiskulmassa on iso kivi. Tumma noensekainen maa näkyy heti turpeen alta.

Raunio VII. Jyrkällä rinteellä sijaitseva maatonut matala, 7 x 7 x 0,6 m. suuruinen röykkiö, jonka alareunaan on kaivettu kauan sitten melkoinen kuoppa. Raunio on pohjoispuolella muutaman metrin päässä on 4 m. pituinen, 1,5 m. levyinen ja 1 m. syvyinen kuoppa, jonka reunat ovat osittain kivillä reunustetut. Heikel on kiinnittänyt huomiota tähän kuoppaan.

Vain muutamat paikkakunnan vanhimmat asukkaat muistivat enää Köpinsaaren rauniot. He kutsuivat niitä "lapinraunioiksi". Tarinan mukaan on saarella entisinä aikoina asunut lappalaisia, jotka verisesti tapelivat Peltosaaren lappalaisia vastaan. Köpinsaarella on myös "lappalaisten kaivoksi" nimitetty maavallien ympäröimä notkelma (ks. ss. 46, 61).

14. S a a r i k u n t a, P ö r ö l ä. S a s s i n s a a r i.

(löytöjä: Es.O 10390:1-7; 10409:1-14; 11167:1-4 . --- Kaivauksia ja selostuksia: J. Voionmaan kaivaus v:lta 1937, topogr. ark. A.O. Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, s. 25. --- Liitteitä: kartta XI ja välok. n:o 16).

Falmistopaikaksi on luultu

Kalmistopaikkojen joukkoon on ilmeisesti luettava myöskin Sassinsaari Saarikunnan Pörölan kylässä Silvon talon maalla. Se on vähäinen harjanne Kurkelanjoen rannalla n. 400 m. Silvon talosta pohjoiseen. Heikel Heikel mainitsee siitä, että siellä "löytyi ennen kumminkin 2 "lapin kiuasta" eli töpparää kiviläjää. Niistä löydettiin 30 aastáaikaa sitten sinisiä kovasimia, sysiä ja mädänneitä raudan kappaleita". Aivan viime vuosina on paikalla tehty uusia löytöjä, Niinpä löysi Lauri Lauri Silvo v.1936 Silvon talon poikaväessietä joukon miekkoja ja keihäänkärjen sekä sirpin kappaleita. Näistä keihäänkärki oli löydetty erikseen, mutta muut yhdessä (ks, karttaa). Kumpikin löytöpaikka sijaitsee pienen kivikkoisen harjanteen itäsivulla melkein tasaisella maalla ja niin alhaalla, että tulvavesi nousee toisinaan sarkojja myöden niihin saakka. Esineet olivat heti turpeen alla savikerroksen päällä. Kivilatomuksia tai nokimaata ei paikalta tavattu. V. 1937 mainittu Lauri Silvo löysi taas uusia esineitä. Siten hän kauranleikkauksessa löysi vähän ylempänä edellisestä löytöpaikasta rannerengasta ja pari kuukautta myöhemmin peltoa kyntäessään joukon pahasti ruostuneita keihäitä n. 10 m. etäällä pohjoiseen miekköjen löytöpaikasta. Keihäänkärjet olivat kaikki yhdessä läjässä jankon ja peltomullan rajalla. Nokimaata tai kiviä ei löytäjä havainnut nytkään. paikalla. Lauri Silvon löytämät esineet ovat kaikki rannerengasta luukuunottamatta löydetyt alueelta, joka vasta vuoden 1930 jälkeen on raivattu pelloksi. Esineistönsä vuoksi, joka käsittää sekä aseita, maanviljelystyökaluja että koruja, Sassinsaarta on ~~Sassinsaarta~~ todennäköisesti pidettävä kalmistopaikkana, varsinkin kun siellä taitojen mukaan on ollut kiviraunioita, "lapinkiuksia".

Paikkakunnalla kerrotaan yleisesti, että Sassinsaarella on muinoin asunut lappalaisia. Sen kivikoilla on useasti nähty aarnivalkean palavan. Kerrotaan myöskin, että siellä on ollut uhrilähde (ks. ss. 45, 61).

15. S a k o i n e n n , H o l l o n R a n t a v a i n i o (H u k a r i) .

(Löytöjä: Es.01996:83-103; 2176:600-601; 2525;292; 2886; 7089:15-51; 11169. --- Kaivauksia ja selostuksia: A.O.Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, ss. 30-31. A. M. Tallgrenin kaivauskertomus v:lta 1916, topogr. ark. --- Liitteitä: kartta VIII ja valok. n:ot 14-15)

Allaesitetystä yleisesti Hukarin nimellä tunnetusta rautakauden kalmistosta on seuraavassa käytetty nimeä Hollon Rantavainio, koska se sijaitsee Hollon talon maalla Rantavainioksi kutsutun pellon perällä. Hukarin taloa ei Sakoisissa enää ole.

Puheena oleva kalmisto sijaitsee n. 250 m. Hollon talosta luoteeseen Rantavainion pellon alareunassa loivalla rantatörmällä Sakaveden partaalla. Kalmiston hautarauniot ovat törmällä ptkänä rannansuuntaisena jonona. Maanlaatu paikalla on kivikkoista savimaata. Kalmiston länsiosa on raivattu pelloksi, paitsi raunioiden kohdat. -Kalmistoon vie maantieltä suora tie, Silläkylän yhteinen venevalkama sijaitsee juuri hautaraunioiden kohdalla Sakaveden rannalla.

Rantavainion raunioiden läpimitta vaihtelee 3:sta 7:ään metriin ja korkeus 0,4:stä yhteen metriin. Muutamissa niissä on silmäkivi. Useissa rökkiöissä on selvä reunakiveys silmäkivi. Kalmistoa tarkastettaessa löytyi raunio V itäpuolelta pronssiesineen katkelma ja saviastian palasia (Es.0 11169. Ks. karttaa VIII; löytöpaikat ovat merkityt punaisilla risteillä). Sillä kohtaa on mahdollisesti ollut v. 1879 tiiliuunin teossa hävitetty löytöalue. -Luettelo raunioista:

Raunio I. A. M. Tallgren tutki vuonna 1916 rökkiöstä itäpuolen eli Hukarin puolelle kuuluneen osan. -Hukarin ja Kurjen talojen välisen välinen raja kulki silloin raunion ylitse. Löytöjä: 7089:15-51.

Raunio II. A. M. Tallgrenin vuonna 1916 tutkima.

Raunio III. Nurmennut 7 x 5,5 x 0,5 m. suuruinen rökkiö, jonka keskellä on 1,7 x 1,2 x 1 m. suuruinen silmäkivi.

Raunio IV. 7 x 5 x 0,8 m. suuruinen rökkiö, jonka eteläpäässä on 2 x 1,4 m. laajuinen vähän sen pinnan yläpuolelle kohoava silmäkivi. Pohjoispäässä selvä reunakiveys.

Raunio V. Nurmennut 5 x 5 x 0,6 m. suuruinen rökkiö, jonka keskellä on 2 x 2 1,2 m. suuruinen silmäkivi. Reunakiveys pohjois- ja länsipuolella selvästi havaittavissa.

Raunio VI. Epämääräinen 5 x 3 x 0,4 m. suuruinen röykkiö, jonka itäpäässä on 1 x 1 x 0,7 m. suuruinen kivi.

Raunio VII. Nurmeltu epämääräinen 4 x 4 x 0,8 m. suuruinen röykkiö.

16. S a k o i n e n, H o l l o n I s o h a k a.

(Liiteot: kartta IX ja valok. n:ot 12-13)

Hollon talon metsässä vähän kauempana järvestä nk. Isossahaassa on myös ryhmä hautaraunioiden tapaisia röykkiöitä. Isohaka sijaitsee Hollontalosta n. 150 m. lounaiseen kirkolle vievän tien eteläpuolella aivan Lähteenmäen huvilapalstan vieressä. Sen rauniot ovat metsää kasvavalla lounaiseen viettävällä rinteellä, kivikkoisella hiekansekaisella savimaalla. Itään päin mentäessä alue kohoaa korkeaksi harjanteeksi, pohjoispuolella se laskeutuu penkereittäin parin sadan metrin päässä olevaan Sakaveteen. Paikkakuntalaiset eivät olleet kiinnittäneet huomiotaan Isonhaan raunioihin.

Isonhaan raunioiden läpileikkausvaihtelee 3 ja 11 metrin välillä. Useissa niissä on silmäkivi, joka joskus on sangen suuri. Selvää reunakiveystä ei niissä ole; raunioiden ääriviivat ovat silti selvästi havaittavissa. Luettelo raunioista:

Raunio I. 11 x 11 x 0,6 m. suuruinen röykkiö, jonka keskellä on 3 x 3 x 1,8 m. suuruinen silmäkivi. Sen itäpuoliskon halki on raivattu tie (ks. valok. n:o 12).

Raunio II. Puita kasvava 8,5 x 7 x 0,9 m. suuruinen 2,5 x 1 x 1 m. suuruisella silmäkivellä varustettu röykkiö.

Raunio III. 2,5 x 2 x 1,2 m. suuruisen kiven eteläpuolelle koottu 4 x 3 m. laajuinen röykkiö.

Raunio IV. 6 x 6 x 0,7 m. suuruinen röykkiö, jonka koillispuoli on hävitetty hiekkaa ajettaessa. Leikkauksessa näkyy tummaa maata.

Raunio V. Matala puita kasvava 9 x 8 x 0,6 m. suuruinen röykkiö, jonka keskellä on 2 x 1,5 x 1,3 m. suuruinen silmäkivi (ks. valok. n:o 13)

Raunio VI. 6 x 6 m. laajuinen keskeltä kuopalle kaicettu raunio.

Raunio.VII. 8 x 8 x 0,7 m. suuruinen 2 x 1,2 x 0,6 m. suuruisella silmäkivellä varustettu röykkiö. Sen itäsivussa on aikoja sitten kaivettu 2,5 x 2 x 0,5 m. suuruinen kuoppa.

Raunio VIII. Epämääräinen sammaltunut 3 x 3 x 0,4 m. suuruinen röykkiö.

Raunio IX. Epämääräinen 4 x 4 x 0,4 m. suuruinen puita kasvava röykkiö.

Raunio X. Kahden ison kiven itäpuolelle koottu epämääräinen röykkiö. Se

Raunio XI. 5 x 4 x 0,5 m. suuruinen 1,2 m. korkuisella silmäkivellä varustettu röykkiö.

Raunio XII. Epämääräinen 4 x 3 x 0,5 m. suuruinen röykkiö.

Mainittakoon vielä, että karttaan punaisella ristillä merkityssä paikassa näkyy paksu kerros tummaa nokimaata erään ojan reunoissa.

17. S u o m e l a , M ä k i - S u o m e l a .

(Löytöjä: Es.0 677; 1996:79-82; 2128:203; 33010:20-23. --- Selostuksia: A.O.Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, ss. 29-30. Sama; Muinaistieteellisiä tutkimuksia, s. 115, Suomen Museo 1894. Kiinteiden muinaisjäännöksiä hävittämisestä, Lempäälässä ojan Mesilahdessa, s. 167, Suomen Museo 1894.

Suomelan kylän Mäki-Suomelan -tällä nimellä kutsutaan vanhaa kanta-tilaa Suomelan rusthollin lohkomisen jälkeen- puutarhassa on viime vuosisadan loppupuolella tehty useita löytöjä, jotka viittaavat rautakautisen kalmiston olemassaoloon. ^{Nimpe} ~~Siten~~ kesällä 1879 löydettiin puutarhasta päärakennuksen eteläpuolelta tietä raivattaessa hevosenkengän muotoinen solki, rautainen kirves ja kuparilevyjä. Jo muutamia vuosia aikaisemmin oli puutarhan itäpäässä hajoitettu eräs kiviroukkio,

"jossa neljässä kohdassa havaittiin noin 9 tuumaa korkeita kiviä pantuna pystyyn". Paikalta löydettiin 2 tai 3 keihäänkärkeä. Vuonna 1891 löydettiin taas kartanon maitohuoneen eteisen luoteiskulmassa ollutta suurta kiveä poistettaessa maasta 1/3 m. syvyydestä miekan katkelmia, keihäänkärki, kirves ja jalsustin.

Kuten edellä olevasta nähtäin, löytöpaikoilla on toisinaan havaittu jonkinlaisia kiviasetelmia. Tällaisista on muitakin tietoja. Heikel mainitsee nimittäin, että kun hän vuonna 1879 kävi Suomelassa, hän huomasi talon puutarhassa muutamia neljästä tai viidestä kivistä tehtyjä kiviasetelmia, jotka muodostivat neliön tai piirin keskellä olleen viidennen kiven ympärille. Kaikki nämä rauniot -luvultaan neljä tai viisi- olivat vuoteen 1894 mennessä, jolloin Heikel toisen kerran kävi paikalla, puutarhaa laajennettaessa hävitetyt. Muinaisesineitä ei niitä poistettaessa oltu tavattu.

Kun viime kesänä Suomelan puutarha-alueetta tarkastettiin, ei siellä huomattu mitään kalmistoon viittaavia kiviasetelmia tai -raunioita. Koska ei aluetta ~~ei~~ kuitenkaan ole ^{ke} konaan raivattu viljelykseen, on olemassa mahdollisuus, että koskemattoman nurmikon alta paljastuu uusia löytökohtia.

Mäki-Suomelan talo löytöalueineen sijaitsee Alholahden rannalla n. lounaiseen viettävällä jyrkähköllä rinteellä. Tilan päärakennus ja talousrakennukset ovat alueen länsipäässä. Pohjoisen ja idän puolella sitä rajoittaa maantie.

18. S ä i j ä, S ä i j o k i.

(Löytöjä: Es.0 2688:1-9; 2992:1-5; 2998:13-15; 3007:1-24; 3188:1-4; 3437:3-5,19-22; 3586:2-3; 3973:1-3; 3984:2-3; 6618:3-4?; 6978:3. ---
Kaivauksia ja tutkimuksia: H.J. Heikel; Päiväniemen, Säijoen ja Kirmukarmun Polttokalmistot, *Analecta Archaeologi Fennica*, IV. --- Liitteitä: kartta **XII** ja valok. n:o 19) 2416:7

Säijoen kalmisto sijaitsee nk. Säijänmaalla eli Säijässä, jolla nimellä kutsutaan Hinsalan, Niemenpään, Hiirenojan, Kaakilan ja Junnilan kylien entistä yhteistä takamaata. Itse kalmisto on Säijoen länsipuolella, joenpolven muodostamassa niemekkeessä lähellä Säijänselkää. Se jakautuu kahteen osaan, joiden väliä on puolitoista sataa metriä. Seuraavassa on kalmiston kumpaakin osaa selostettu erikseen.

Säijoen ylempi kalmisto.

Säijoen ylempi kalmisto sijaitsee matalahkon metsäisen idästä länteen kulkevan harjanteen itäpäässä. Pohjoisen ja etelän puolella sitä rajoittavat pellot, idässä Säijoki. Sen eteläosa sijaitsee Hiirenojan kylän Vapaavuoren eli Fribergin tilan tonttialueella, pohjoisosa taas on Hinsalan kylän Typyn talon maalla. -Raunioiden luettelo:

Raunio I. Tämä on ollut 38 m. pituinen ja 20 m. levyinen sekä noin yhden metrin korkuinen polttokenttäkalmistoksi katsottava raunioalue. Se on sijainnut Vapaavuoren päärakennuksen ja navetan välillä ja on ulottunut lävitse koko tonttialueen. Mylläri Friberg oli hävittänyt sen pihaa raivatessaan (löytöjä: 2992:1-5; 2688:1-9; 2998:13-15; 3007:24; 3188:1-4; 3437:3-5; 3451:19-22; 3586:2-3).

Raunio II. Heikelin vuonna 1894 kaivama uudelleen koottu raunio. (löytöjä: 3007:21-23), mikä sijaitsee, s

Raunio III. Heikelin toteama 5 x 5 x 1 m. suuruinen raunio. Sen eteläreunalla on 2 x 1,7 x q m. suuruinen kivi.

Raunio IV. Epämääräinen raunio Typyn talon maalla.

Muutamia röykkiötä, joiden joukossa mahdollisesti on hautaraunioita, sijaitsee Säijoen ja Vapaavuoren välillä olevalla laidunmaalla edellämainituista raunioista itään.

Säijoen alempi kalmisto.

Säijoen alempi kalmisto sijaitsee ylempimmästä kalmistosta n. 150 m. etelään, pienen notkelman takana, matalalla kivikkoisella harjanteella. peltojen keskellä Säijoen polvekkeessa. Kalmiston halki kulkeva rajalinja jakaa sen siten, että sen pohjoispuoli kuuluu Vapaavuoren tilaan ja siis Hiirenojan kylään, mutta eteläpuoli sen sijaan Hinsalan kylän Rekolan tilaan. Sekä Vapaavuoren että Rekolan omistaa sama henkilö, nimittäin Jaakko Friberg. -Raunioiden luettelo:

Raunio V. Heikelin vuonna 1894 tutkima (löytöjä: 3007:1-18. Raunio on uusjaossa erotettu Hinsalan jakokunnan yhteismaaksi.

Raunio VI: Raunio on osittain pienen tuvan alla. Heikel on vuonna 1894 tutkinut siitä osan (löytöjä: 3077:19-20). Raunio on erotettu Hinsalan jakokunnan yhteismaaksi.

Raunio VII. 7 x 7 m. laajuinen roukkio, jonka keskellä on suuri kivilämsä.

Raunio VIII. Epämääräinen maatonut 5 x 5 x 0,5 m. suuruinen rökkiö.

Raunio IX. Epämääräinen raunio, jonka keskellä on 1,7 x 1,2 x 0,8 m. suuruinen silmäkivi.

Raunio X. Epämääräinen 5 x 6 x 0,5 m. suuruinen rökkiö.

Rauniot XI-XII. Kaksi pellolla olevaa mahdollisen hautaraunion pohjaa.

Raunio XIII. Hävitetty raunio, jonka pohjalla on hirttoita ja palaneita kiviä.

Eräitä kivi roukkoita, jotka mahdollisesti ovat rautakautisia.

9 (19). Hinsala, Siikosaari.

(Tietoja: D. Skogman; Kertomus matkoiltani Satakunnassa muisto-juttu- ja keräilemässä, s. 140, Suomi II:2. A.O. Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, ss. 22-23). Liitteitä: Valok. n:ot 20-21)

Suuria hautaraunioista muistuttavia kivi rökkiöitä on kaukana Säijänselällä sijaitsevassa Siikosaarella. Tämä Hinsalan kylän Hukian taloon kuuluva saari on n. 300 m. pituinen ja 150 m. levyinen. Raunioita on siellä kaikkiaan kolme. Kaksi niistä on saaren kapeassa länsikärjessä, kolmas on sen itäpäässä korkealla kalliolla. Suurimman raunion läpimitta on 15 m. ja pienimmän 8 m. Niiden korkeus on suunnilleen

yksi metri. Käytettyjen kivien läpimitta vaihtelee 10 ja 70 cm. välillä. Kiviä on ollut rannalla runsaasti saatavissa. Rauniot eivät ole juuri lainkaan maatuneet. -Raunioiden luettelo:

Raunio I. Tämä 8 x 9 x 0,8 m. suuruinen rökkiö sijaitsee saaren länsikärjessä kalliolla. Selvää reunakiveystä sillä ei ole. Sen koillissivu päättyy viettävään kallionreunaan, josta on melkoisesti raunio kiviä vierinyt alas. Raunio keskelle on kaivettu 1,5 x 2 x 0,5 m. suuruisen kuoppa ja sen kaakkoispuolelle toinen 1 x 1,5 x 0,5 m. suuruisen kuoppa.

Raunio II. Tämä sijaitsee edellisestä rökkiöstä pari metriä itään. Se on 11 x 9,5 x 1 m. suuruinen. Rauniosta on vierinyt joukko kiviä koillispuolella olevaa rinnettä alas.

Raunio III. Raunio sijaitsee saaren itäpäässä kalliolla. Se on 9 x 9 x 0,8 m. suuruinen. Sen keskellä on kaksi 5 x 2 x 0,6 ja 3 x 2,5 x 0,5 m. suuruisia kuoppaa, joita kapea etelän - pohoisen suuntaisen harjanne erottaa toisistaan. Raunio on sitä pengottaessa levinyt ainakin metrin sivuille päin (ks. valok. n:o 21).

Siikosaaren raunioita paikkakuntalaiset kutsuvat "lapinkodan pohjiksi". Saari on kokkovalkain polttopaikka (ks. s. 46).

(20).

(20). Laukko, Laukon haka.

Laukon kartanon maallakartanosta yksi km. sitä on nähtävissä Laukon haassa bänryhmävähäisiä kivi rökkiöitä. Ne ovat kaikki suppealla alalla etelään päin laskeutuvan jyrkän törmän päällä Laukonselän partaalla. Niiden läpimitta vaihtelee 3 - 5 m. välillä. Muutamat niistä ovat kallio-pohjalla. Jotkut paikkakuntalaiset olivat tarkastaneet kahta raunioita löytämättä niistä kuitenkaan mitään, josta syystä he arvelivat niiden olevan kaskesraunioita. Hävitetyistä rökkiöistä näkyi, että kivien välit niissä täytti tumma nokimaa.

Paikkakuntalaiset kutsuivat Laukon haan raunioita "lapinkiukaiksi", joita heidän kertomansa mukaan paikalla asuneet lappalaiset olivat tehneet. Kerrotaan myös, että raunioiden itäpuolella olevilta Harvianlahden pelloilta olisi löydetty saviastian palasia.

(21). Pappila, Vanhanton pello. X

Pappilan maalla pappilan päärakennuksen pohjoispuolella kulkee länteen viettävää pellonrinnettä myöden kapea kiviriutta, joka Kirkkolahden rannasta ulottuu jonkin matkaa etelään päin. Sen järvenpuolimaisessa päässä on n. 10 m. etäisyydellä toisistaan rivissä neljä maansekaista kivirauniota. Niiden läpimitta vaihtelee 4:stä 8:aan metriin; korkeus on jokaisessa suunnilleen yksi metri. Kahteen raunioon tehdyt vähäiset koekuopat eivät kuitenkaan antaneet myönteisiä tuloksia.

(22). Suomela, Rahoinen. X

Suomelan kylän Rahoisten talon pihalla on kaksi kiviröykkiötä, jotka mahdollisesti ovat hautaraunioita. Rahoisten talo sijaitsee pienellä Alholahteen pistäytyvällä niemellä lahden pohjoisrannalla. Rauniot ovat tasaisella maalla talon edustalla. Ensimmäinen raunio on taloon vievän tien itäpuolella n. 30 m. päässä päärakennuksesta. Se on 5 x 5 x 0,6 m. suuruinen maansekainen nurmen peittämä röykkiö. Kun Rahoisten omistaja 10 v. sitten yritti kaivaa sen keskelle kuoppaa lipputankea varten, hän huomasi, ~~annut~~, että rauniossa kivien lomassa oli nokea ja kuonanpaloja. Toinen raunio on edellisestä 25 m. itään aivan tien vieressä. Se on 6 x 5 x 1 m. suuruinen nurmettunut röykkiö.

|| (23). Säijä, Tervämäki.

(Löytöjä: Es.O 11173. --- Liitteitä: kartta XIV)

Säijän Kiukaisten tilan maalla Tervämällä, joka sijaitsee Lempäälän - Pirkkalan maantien pohjoispuolella, Säijoesta sata metriä itään, on joukko vähäisiä maansekaisia kiviraunioita. Ne ovat kaikki suppealla alalla loivalla länteen päin viettävällä rinteellä. Niiden läpimitta on 3 - 4 m., korkeus n. 0,5 m. Käytettyjen kivien läpimitta vaihtelee 10 ja 40 cm. välillä. Rauniot muistuttavat kaskiraunioita. Erästä niistä löytyi kumminkin kuonanpala (Es.O 11173; löytöpaikka on merkitty karttaan punaisella ristillä).

Paikkakuntalaiset kutsuvat Tervämäen röykkiötä "lapinkiukaiksi".

(24). Säijä, Kiukaistenmäki.
luultava varmojen kalusteiden joukosta.

(Löytöjä: Es.O 11166:1-2. --- Liitteitä: kartta XIII)

4 - 5 vuotta sitten löysi tilallisen poika Kalle Kyrölä kylätien ojaa kaivaessaan Kiukaisten ja Hakalan tilojen rajalta keihäänkärjen ja yksiteräisen miekan. Löytökohdalla tie laskeutuu loivaa etelään päin viettävää rinnettä alas. Esineet olivat suurehkon kiven itäpuolella n. 30 cm. syvyydessä savimaassa. Niiden päälle oli ladottu kerros pienempiä kiviä. Nokimaatalei paikalla näkynyt. Jos paikalla on ollut hautaraunio, on se luultavasti ollut tien kohdalla.

N. 50 m. löytöpaikasta lounaiseen on suurehko kivi-röykkiö. Paikkakuntalaisten kertoman mukaan ^{pitäisi} löytöpaikan yläpuolella mäellä olla muutamia muita kiviraunioita, joiden mukaan koko mäki oli saanut nimen Kiukaistenmäki, mutta niitä ei nyt kuitenkaan löytynyt.

Päiväniemen kalmistoalue on aivan Vesilahden rajalla ja ulottuu hieman Vesilahden puolellekin. Onpa kalmiston Vesilahteen kuuluvasta osasta saatu eräs esinekin, nimittäin pronssinen rengas (5473). Koska valtaosa Päiväniemen kalmistosta kuuluu Lempäälään, ei sitä ole otettu Vesilahden kiinteiden muinaisjäännösten luetteluun.

Lopuksi mainittakoon vielä, että rautakauden kalmisto on mahdollisesti Lohnatilan kylässä. Siellä on nimittäin Mäki-Laurilan talon alapuolella Heinälän rannalla joukko kiviraunioita, joista eräästä on löydetty keihäänkärki (6798:9). Sitäkään ei ole otettu tässä luettelossa huomioon, ^{sillä} mainittu löytöalue liitettiin muutamia vuosia sitten Viialan pitäjään.

III. LINNAMÄET JA LINNANIMISET
SETPAIKAT SEKÄ ERÄÄT MYÖS
HÄÄISAIKAISET VARUSTUKSET.
A. LINNAMÄET JA LINNANIMISET PAIKAT.

1. Valkkisten, Linnamäki. X

(Selostuksia ja tutkielmia: J. Voionmaa; Uusi muinaislinna Vesilahdelta, Suomen Museo 1937. Sama; Luettelo Hämeen muinaislinnoista, topogr. arkisto)

Linnamäki sijaitsee Onkimäen kylän takaisella Valkkisten kylän metsäpalstalla pari sata metriä Lamminjärvestä eli Linnalammesta itään ja n. 250 metriä Hirvijärvestä etelään. Se on 30-440 m. korkuinen, koillis-lounaissuuntainen, 100 m. pituinen ja 50 m. levyinen mäki, jonka loivemmilla kohdilla nähdään kivivallien jäännöksiä. Erittäinkin portin suojalaitteet ovat selvästi havaittavissa. Linnamäellä on myös nelikulmaisia kiviläjiä, jotka luultavasti ovat muinaisia kiukaita (ks. ss. 40, 41).

2. Kaakila, Linnankallio.

(Selostuksia: J. Ailion tarkastusmatkan selostus v:lta 1924, topogr. ark. J. Voionmaa; Luettelo Hämeen muinaislinnoista)

Kaakilan Linnankallio sijaitsee Kaakilanniemen pohjoiskärjessä Toutosenselän partaalla Haran talon maalla, n. 1 km. talosta luoteeseen. Senontylin pituus on 200 m., leveys 50 m. ja korkeus 30-40 m. Kallio on kirkas, jonka lounaispuolella on toisinaan paikoin kivirivejäkin, jotka eivät kuitenkaan ole valleja. Ailio piti kuitenkin näitä kivirivejä luonnon työnä. -Linnankallion länsipuolella on pieni Linnanmoisioksi kutsuttu pelto.

3. Kaakila, Oinonlinna.

(J. Voionmaa; Luettelo Hämeen muinaislinnoista)

Oinonlinna sijaitsee Kaakilan takamailla Toutosen pohjoisrannalla sen niemen keskikohdalla, jonka kärjessä sijaitsee Niemelän palstatila. Sen ympäristö sekä Niemelään että mantereelle päin on alavaa vesipäraista niittyä, joka usein korkeaveden aikana joutuu veden alle. Itse Oinonlinna on 45 m. pituinen, 20 m. levyinen ja 10 m. korkea louhikkoinen, kivilohkareitten peittämä kallio. Valleja siellä ei ole. Mäen lounaispuolelta on löydetty hevosenkenkäsolki (8056).

Voionmaa erottaa kaksi Oinonlinnaa, jotka kumpikin olisivat Kaakilan takamailla tai Säijässä, hänen mainitsemansa Oinonlinna-nimiset paikat tarkoittavat selvästi kuitenkin samaa edellä esitettyä mäkeä.

4. Krääkkiö, Oravalinna.

Oravalinna on Rautialan kylän takamailla nk. Krääkkiön kulmakun-

nalla oleva entinen torppa, joka nyt on itsenäisenä tilana. Se sijaitsee Oravajärven rannalla parin km. päässä Narvan - Halkivahan maantiestä. Kerrotaan, että tilan on perustanut ison vihan aikana ruotsalainen aatelismies sukunimeltään Lohjelm -samanniminen suku omistaa talon vieläkin. Hän oli antanut talolleen nimen Oravalinna, koska se sijaitsi Oravajärven rannalla synkässä asumattomassa korvessa. Oravalinna nimistä mäkeä ei tilan lähetyvillä ole.

5. N a r v a, L i n n a m a a.

(Selostuksia: J.Voionmaa; Luettelo Hämeen muinaislinnoista, topogr. ark.)

Linnamaan kulmakunta sijaitsee Narvan, Kostialan ja Jokioisten takamaalla 4 km. päässä Narvasta Halkivahaan vievän tien varrella. Se on entistä niitty- ja metsäaluetta, joka on saanut asutuksensa vasta viime vuosisadalla. Paikkakuntalaiset arvelevat, että sitä on ruettu kutsumaan Linnamaaksi korkeiden ja louhikkoisten würiensa vuoksi.

6. T o i v o l a, H a v u l i n n a.

Havulinnaksi kutsutaan erästä Toivolan kylän taloa, joka sijaitsee Alholahden eteläpuolella olevan pienen Lamminjärven kärjessä 1/2 km. päässä maantiestä. Talolle on otettu tämä nimi kymmenkunta vuotta sitten isojaon korjauksen yhteydessä.

Hämeen muinaislinnojen luettelossaan Voionmaa mainitsee Vesilahdella vielä erään Sarkkilan kylässä olevan Linnaksi kutsutun paikan, mutta sitä ei ole tässä otettu huomioon, koska mainittu kylä nykyään kuuluu Viialaan.

B. ERÄITÄ MYÖHÄISAIKAISIA VARUSTUKSIA.

1. Narva, Hurskasvuori.

Narvan kylässä Poukan talosta 1/2 km. etelään aivan maantien vieressä on korkea Hurskasvuoreksi kutsuttu mäki. Maailmansodan aikana poraattivat venäläiset sen kallioihin pitkiä juoksuhautoja.

2. Narva, Poukka.

Myöskin sille mäelle, jolla Poukan talo sijaitsee, kaivettiin maailmansodan aikana juoksuhautoja.

3. Narva, Karholanmäki.

Silenin talon luoteispuolella lähellä Alholahtea on korkea vuori, jolta on laaja näköala Narvan kylään päin. Vapaussodan aikana kulki rintama useiden viikkojen aikana siten, että mainittu mäki oli valkoisten hallussa ja edellä selostetut venäläisten rakentamat varustukset punaisten hallussa. Taistelujen kestäessä valkoiset tekivät itselleen kivistä suojavalleja mäelleen, jossa niitä vielä on nähtävissä. Nämä suojavallit ovat pitkiä mäinaislihnoiden valleja muistuttavia kivivaruksia.

4. Suomela, Pähkinämäki.

Myöskin Suomelan kylässä 1/2 km. Mäki Suomelan talosta pohjoiseen Pähkinämäeksi kutsutulla vuorella on nr 50 m. pituinen kivivalli, jonka valkoiset tekivät suojakseen paikalla käytyjen taistelujen aikana.

I V. A S I U V. T A U S S U M T U D I S S M T U O I J S A T M O Y P. Ö H E M -

M Ä L T Ä A J A L T A.

A. A S U N N O N P O H J A T, K K I I U K K A A A P T J J A L A P I N R A U -
N I O T. P A.

1. L a t o m a a, K a n s a k o u l u.

Latomaan Kansakoulun maalla koulurakennuksesta 100 m. pohjoiseen on matalien maavallien ympäröimä nelikulmainen 6 x 6 m. laajuinen alue, joka selvästi on vanhan rakennuksen pohja. Sen itäkulmassa on vähäinen maatonut kivikasa ikään kuin uuninsija, jota kaivaessaan koulun opettaja Paavo Selin oli löytänyt kuonanpalan. Rakennuksen pohja on nyt n. 400 m. päässä Narvajärvestä, mutta kerrotaan, että järvi ennen on ulottunut matalaa notkelmaa pitkin aivan sen lähetyville.

Tarinat tietävät, että ensimmäiset asumukset Latomaan kulmalle ovat syntyneet ison vihan aikana, mutta että yllämainitulla paikalla on ollut rakennus jo aikoja sitä ennen.

2. K a a k ä l k, i l a, K u h a l a.

Kuhalan huvilapalstalla Ruskeapään moision reunassa Sakaveden partaalla on puolittain hajoitettu kiviraunio, joka alkuaan on ollut 3 x 3 x 0,5 m. suuruinen. Paikalle rakennettiin huvila siten, että puolet rauniosta joutui sen alle. Ulkopuolelle jäänyt osa hävitettiin.

Mainitun raunion päällä oli joskus juhannusöisin nähty aarnivalkean palavan.

3. K i r k o n k y l ä, P e l t o.

Kirkonkylän Pellon palstatilan pihalla asuinrakennuksesta muutama metri itään on ruohottunut 6 x 6 x 1 m. suuruinen röykkiö, mahdollisesti peltoraunio.

4. K r ä ä k k i ö, H u h t a l a.

Huhtalan tilan metsässä Ameenjärven kärjessä korkealla kalliolla

noin 50 m. räätäli M. Huhtalan asunnosta pohjoiseen on eräs kiviraunio. Se on 4 x 3 x 0,6 m. suuruinen rauennut kiviläjä, jonka keskellä näkyy jälkiä nelikulmaisesta 2 x 2 m. laajuisesta kiviladoksesta. Raunio on ihmeisesti hajonnut kiuas(ks. valok. n:o 24).

5. K r ä ä k k i ö, K u r k i a.

Krääkkiön kulmakunnalla Kurjentalon maalla, talosta 1 km. länteen, Ameenjärven Papinniityn lahden pohjoisrannalla n. 30 m. päässä järvestä on "Papinkiuukaaksi" kutsuttu 2,5 x 2,5 x 0,3 m. suuruinen kiviraunio. Kerrotaan, että siellä on ollut ison vihan aikana papin pakopirtti.

6. L a t o m a a, H i i d e n v a h a n n o k k a.

Hiiden- eli Hiittenvahannokassa Pöyhölän Arvelan talon maalla olevassa Suono-, Kivilahden- ja Saastojärven välisessä laajassa niemessä on pari kolme kivirauniota, joita kutsutaan milloin "hiidenkiukaaksi", milloin "lapinkodan pohjiksi" tai kalastajien pirtinkiukaaksi (ks. ss. 58,59 Hiidenvahannokkaa koskevia tarinoita).

Eräs näistä raunioista on kivikkoisella harjanteella Ylä-Arvelan talon metsäosalla. Se on niemen eteläsivulla 40 m. päässä Saastojärvestä sekä n. 250 m. länteen niemen eteläisimmästä kärjestä Hiidenvahan luota. Se on 4,5 m. pituinen ja 3,5 m. levyinen roukkio, jonka keskuksesta halonhakkaajat muutamia vuosia sitten vierittivät kiviä pois, niin että koko röykkiö nyt on kivikehän muotoinen (ks. valok. 22).

Toinen raunio sijaitsee edellisestä rauniosta 300 m. luoteeseen Salmen tilan maalla pienen niityn pohjoisreunassa n. 100 m. päässä Saastojärvestä. Se on 4 x 4 x 0,7 m. suuruinen kivistä röykkiö.

Hiittenvahannokassa pitäisi Salmen isännän ilmoituksen mukaan olla kolmaskin raunio, mutta sitä ei kuitenkaan viime kesänä löytynyt.

7. N a r v a, T a l l i s t e n n o k k a.

(Selostuksia: N. Cleven selostus v:lta 1929, topogr. ark.)

Harjun palstatilan maalla Alholahdenrannalla nk. Tallistennokassa eli Nälkäniemessä pienen kallion eteläpuolella on kolme matalaa kivi-rauniota. Paikka on Harjun päärakennuksesta 80 m. pohjoiseen. Nämä rauniot ovat kaikki tasaisella maalla pellon reunassa 10 - 15 m. etäisyydessä toisistaan. Ne ovat pienistä kivistä tehtyjä maansekaisia ruohotuneita kumpuja.

Ensimmäinen raunio on suuruudeltaan 2 x 2 x 0,4 m. Koekaivaus osoitti, että siinä oli tuhkaa, palaneita kiviä ja hiiliä.

Toinen raunio oli ensimmäisestä 10 m. etelään. Tämä 3 x 3 x 0,5 m. suuruisen raunio sisälsi multaa ja hiilenpaloja.

Kolmas raunio oli edellisestä itään 10 m. Se oli 3 x 3 x 0,5 m. suuruisen. Tämän itäpuolella oli ison kiven ympärille kasattu vähäinen raunio.

N. Cleve kävi paikkaa tarkastamassa v. 1929 (ks. Vastine...)

8. R u d a n k o, L e h t i m ä k i.

Rudangon kulmakunnalla Kuralan kylän Lehtimäen metsässä talosta n. 150 m. länsilounaaseen on pienellä kallionyppylällä 4 x 4 m. laajuinen lattea ja pengottu kiviraunio. Lehtimäen isäntä Kalle Lehtimäki kertoi, että paimenpojat olivat parikymmentä vuotta sitten kaivaneet sitä löytämättä kuitenkaan siitä mitään muuta kuin hiilenpalasia. †

Lehtimäen äiti oli nimittänyt tätä rauniota samoin kuin alempana mainittua sekä eräitä toisia Tyrvään puolella olevia samantapaisia kiviläjiä "lapin"ejä "hiidenkiukaiksi".

9. R u d a n k o, L e h t i m ä k i.

1/2 km. edellisestä röykkiöstä etelään on toinen 4 x 4 x 1 m. suuruisen kiviraunio toisen Lehtimäki nimisen tilan maalla (omist. T. Kulo).

Se on pienessä metsikössä tasaisella aholla. Sen pohjoissivulla on lattea kivi pystyssä ikään kuin se olisi ollut uunin taustana (Ks. va lok. n:o 23).

b. Raunioita, joita ei ole tarkastettu.

1. H a l k i v a h a, J ä r v e n s i v u.

Järvensivun tilan metsässä luoteeseen Pynnäjärvestä on piilopirtti kiuas suurten sotien ajoilta (Josefiina Karpakka, Kunnalliskoti, s. 185).

2. H a l k i v a h a, P y n n ä.

Pynnän talon metsässä Liisanaholla on pakopirtin kiuas. Paikalla ison vihan aikana ollut piilopirtti. Aho sai nimensä Liisa nimisestä naisesta, joka kuoli siellä paossa ollessaan ja haudattiin sinne (Josefiina Karpakka, Kunnalliskoti, s. 1858).

3. H a l k i v a h a, V e h m ä s.

Vehmaan tilan maalla lähellä on Karhunsuoksi kutsuttu suo. Sen keskellä on kuiva metsäsaari, jossa on pakopirtin kiuas (Josefiina Karpakka, Kunnalliskoti, s. 1858).

4. K u r a l a, L a a k s o.

Kuralan ja Kuonolan rajalla Laakson kauppapuodin lähettuvillä ke rotaan olevan "lappalaisten kiukaan" (Mäkelän isäntä Kalle Mäkelä, Rudanko, s. 1873).

6. K o s t i a l a, K a i t a a.

Kivilahdenjärven kulmakunnalla Kaitaan talosta 1/2 km. pohjoiseen Majamäellä on "hiidenkiuas" (Kaitaan vanhaisäntä Aug. Kaitaa, Kostia s. 1868).

7. K o s t i a l a, K a u n i s t o.

Kivilahdenjärven kulmakunnalla Saunioston tilan haassa on "hiiden-" eli "jäätinkiuas". Molempia yllämainittuja raunioita pidetään nimestään huolimatta pirttien kiukaina (Kaitaan vanhaisäntä Aug. Kaitaa, Kostiala, s. 1868).

8. K r ä ä k k i ö, A m e e,

Ameen talon karjalevossa Hirsiojalla on pakopirtin kiuas (Josefiina Karpakka, Kunnalliskoti, s. 1858).

9. K r ä ä k k i ö, H e i n ä l a h t i.

Pienen Inhajärven rannalla Heinälahden eli Tyrkön tilan maalla talosta jonkin matkaa lounaiseen on erään mäen rinteellä muutamia "lapi n-kiukaita" (isäntä Kustaa Lehtonen, Krääkkiö):

10. K r ä ä k k i ö, K o r t e s u s u o.

Rautialan kylän Vironmaa nimisellä takamaalla on kiukaan jäännös. Se on Ameenjärveen pistäytyvällä pirttiniemellä (Ameen isäntä Jalmari Ameer, Krääkkiö).

11. L a t o m a a, M u r t o.

Latomaan Saarenmäessä Murtoon johtavan tien vieressä on "hiidenkiuas" eli pirtinpohja (Latomaan vanhaisäntä Kalle Latomaa, s. 1854).

12. N i e m e n k y l ä, S ö y r i n k i.

Söyringin metsämaalla nk. Maunun torpan lähetyvillä n. 1 km. maantieltä länteen on "lapinraunio" (kauppias n. Söyrinki, Niemenkylä).

13. S a a r i k u n t a, N u r m i n e n n .

Arajärven rannalla Nurmisen tuvan takana pitäisi olla ison vihan aikainen pirtinkiuas.

14. S a a r a k r n i a k u n t a .

Heikel mainitsee pari kiuasta Arajärven rannoilla (Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä s.).

1. Eräällä vuorella Töysän entisen töllin ja Arajärven Kaukolanlahden välissä 1/2 km. Akaan rajasta pitäisi olla kaksi kiuasta.

2. Arajärven Halmeen "perimmäisellä maalla"(Perimmäisen tila?) hän hajoitti erään kiukaan.

15. S a a r i k u n t a, S i l v o .

Silvon talon takamaalla Karstujärven itälaidassa 1 km. pohjoiseen on erään suon laidassa 2 x 2 x 0,5 m. suuruinen raunio.

16. S u o n o l a, R a u h a n i e m m i .

Rauhaniemen tilan luona on 2 x 2 m. laajuinen raunio. Se on ison vihan aikainen pirtinkiuas(Ahdin talon isäntä Vihtori Ahti, Suomela, s. 1877).

17. S ä i j ä, M u r t o .

Säijän Mähmojärven luona Murron tilan maalla on ison vihan aikainen pakopirtin kiuas(~~työm.~~ Bero, Hukia, Lempäälän kk.).

18. V a l k k i n e n, L i n n a m ä k i .

Valkkisten Linnamäellä on muutamia kiviraunioita, jotka muistuttavat hävinneitä kiukaita. Ne sijaitsevat ~~hajallaan~~esielläntäällä ~~vuoren~~

vuorella. Kaksi niistä on Linnamäen pohjoisrannalla. Sen keskivaiheil-
la ja eteläpäässä niitä on ainakin neljä. Myöskin sitä rökkiötä, jonka
Voionmaa on arvellut olevan hautaraunion, on todennäköisesti pidettävä
kiuasrauniona.

Nämä Linnamäen rauniot ovat kaikki hieman nelikulmaisia ja noin
2 x 2 m. laajuisia. Parissa niissä on taustassa pystyssä lattea kivi
ikään kuin se olisi ollut kiukaassa uunin taustana.

19. V a l k k i n e n, V i s k a r i.

Eräs kiviraunio on Arajärven pohjoisrannalla Viskarin talon maalla
Arajärven ja Pussimäen tilojen välillä.

c. Hävitettyjä kiukaita ja lapinraunioita.

1. H i n s a l a, "P r i i a r i".

Kertomuksessaan Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä Heikel
mainitsee, että Priiarin maalla oli hävitetty kuusi kiuasta, joita van-
hat arvelivat pirtinkiukaiksi, ^(=Priiarin) Kiehtelän/talon vanhaemäntä 91-vuotias
Siina Kiehtelä arveli, että kysymyksessä olevat kiukaat olivat sijain-
neet Sakaveden partaalla Lemmenlahden ja Kattelijan lahden välissä,
joka alue oli ^{vanha} Priiarin maata. Siellä oli ^{ket} nimittäin tarinain
mukaan sijainneet Hinsalan kylän talot satoja vuosia sitten.

2. J o k i o i n e n, J a a n u.

Jaanun talon Palomäki nimisessä pellossa 80 m. päässä Sakavedestä
ja n. 200 m. päässä Sakoisten Hollon Rantavainion kalmistosta luotee-
seen on ollut kiviraunio, Jaanun isäntä oli hajoittanut sen peltoa
raivatessaan n. 30 vuotta sitten. Esineitä ei raunioista löytynyt.

3. K a a k i l a, L a p i n n i e m i.

Lapinniemen huvilapalstan alueella Touthosen pistäytyvässä Lapinnokassa on n. 60 vuotta sitten ollut vähäinen kiviraunio, jonka Toikan vanhaisäntä paimenessa käydessään hävitti. Raunion pohjalla oli ollut hiiliä. -Tarinain mukaan on paikalla muinoin asunut lappalaisia(ks. Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, s. 26).

4. K u r a l a,

Useat vanhemmat ihmiset kertoivat, että Kuralan kylän lähetyvillä Alholahden partaalla muinoin oli ollut "lapinkiukaita".

5. K u r a l a, K u r j e n n i e m i.

Heikel mainitsee kuulleensa, että Suonolan Kurjanniemellä -hän tarkoittaa todennäköisesti Suonojärven rannalla olevaa Kurjennientä- olisi lapinraunioita. Talon isäntä ei kuitenkaan maillaan ollut havainnut mitään muita kiviraunioita, paitsi peltoraunioita(Heikel; Muinaistieteellisiä tutkimuksia, s. 123, Suomen Museo 1894).

6. N a r v a, H a a p a l a h t i.

Haapalahden talon tonttialueen eteläreunalla oli ollut, jonkinlainen matala raunio, jota hajotettaessa oli tullut esiin tummaa nokimaata.

B. T e i t ä.

Tyrvään rajoilta vei Kivilahden kautta vanha jalkapolku nk. Lemmetynpolku Narvan kylään. Se kulki koko matkan kuivia maita, mäkiä ja harjuja pitkin. Se oli eräiden takamaanasukkaiden ainoa yhdysside muuhun maailmaan. Sitä pitkin kuljetettiin mm. kantamalla ruumiit kirkkoon.

Turusta tuli ikivanha talvitie Punkalaitumen kautta Latomaahan ja sieltä edelleen Narvanjokea ja -jokilaaksoa pitkin Vesilahden rintakylään. Tien vieressä Lastusen tilan kohdalla Latomaassa on suuri Kello-

kiveksi kutsuttu källionlohkare. Siihen särkyi muinoin kirkonkello, kun sitä tuotiin Turusta Vesilahteen.

Vanha santatie, jota aina oli kuljettu, mutta ei koskaan laitettu, vei Tyrväältä Halkivahaan.

C. K a t i s k o j e n j a j t o k e i d e n j ä ä n n ö k s i ä.

Takamaiden järvissä ja joissa olevia ikivanhojen katiskojen ja tokeiden jäännöksiä kutsuttiin Vesilahdella ennen "lappalaisten" ja "lapin-katiskoiksi" ja "tokeiksi", tiesivät jotkut vanhat ihmiset kertoa.

Kun muutamia vuosia sitten perattiin Krääkkiöstä Kivilahdenjärveen tulevaa jokea, tavattiin useita mainitunlaisia lapintokeiden ja -katiskoiden jäännöksiä (kert. Kaitaan vanhaisäntä Aug. Kaitaa, s. v. 1868).

Rämsöössä Suonojärvestä Kuloveteen laskevan Lanajoessa on Sotatokeenkoski, jossa on ennenjohlutkvanhojen tokeiden ja patojen jäännöksiä. Kerrotaan, että lappalaiset olivat ne tehneet (Mäkelän isäntä Kalle Mäkelä, Rudanko, s. v. 1869).

I VY. P Y H I Ä P U I T A J A L Ä H T E I T Ä, K O O N T U -
M I S P A I K K O J A.

A. P Y H I Ä P U I T A.

Kertomuksessaan Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä Heikel, mainitsee tarinan "kaltaan kuusesta". Se oli ollut tavattoman suuri kuusi, joka oli kasvanut Vesilahden kirkon paikalla. Tästä kuusesta -toisten mukaan se oli ollut tammi- liikkuu vieläkin vesilahtelaisten keskuudessa monia tarinoita, jotka yksityiskohtia myöden käyvät yhteen niiden kanssa, joita Heikelille on esitetty. 60 vuotta sitten.

Kerrotaan, että Säijässä on muinoin kasvanut suuri tammi nk. Säijän tammi. Sen kannon pitäisi vielä olla jäljellä veden alla matalassa salmessa Säijoen suussa. Tarinan mukaan olivat tammen kaatajat äkkiä kuolleet johonkin vaaralliseen tautiin samoin kuin sekin mies, joka oli veistänyt sen kannosta lastuja (kert. opettajatar E. Selin, Narvan kk.).

Vakkalan kylässä Ali-Siston maalla kauppapuodin lähellä on Jollan männyksi ~~kytsyttu~~ puu. Sen rungosta on otettu ja otetaan toisinaan vieläkin lastuja tautien, varsinkin hammassärlyn, parantamista varten. Puuta ei kukaan uskalla kaataa, koska uskotaan, että kaataja saisi kimp- puunsa kaikki siihen istutetut taudit.

Vakkalan Kinnarin navetan takana suurella kivellä kasvavaan ~~ymän-~~ tyyn noiduttiin ennen ihmisistä paiseet ja syylät. Tämä Kinnarin "äkä- mänmänty" oniseisyytljo useita vuosia kuivuneena kivellään (ks. valok. n:o 26), mutta kukaan ei uskalla sitä kaataa, koska hän vallalla olevan uskomuksen mukaan saisi siihen noidutut syylät päällensä. Eipä edes puusta pudonneita oksiaakaan uskalleta koskea.

Vakkalan kylässä Karhukiven luona Ylisen metsässä oli ennen noita- puu, jota ei olisi saanut kaataa. Kun näin kumminkin tehtiin, ei puuta voitu siirtää paikaltaan, vaan se oli jätettävä metsään.

Vesilahdella yleisesti tunnettu kansanhokema ilmoittaa, että "Iloisten männylle, Ameen niinipuulle ja Riehun koivulle ei löydy vertaa". Nämä kolme puuta saivat kasvaa siihen saakka, kunnes tuuli ne kaatoi, sillä niitä ei haluttu tai uskallettu hakata poikki. Ainakin Ameella pelättiin, että heidän niinipuunsa kaataminen toisi taloon onnettomuutta (ksrt. Jalmari Ameer, Krääkkiö).

Joidenkin asumusten pihoilla Vesilahdessa kasvaa piilipuita. Eräät henkilöt kertoivat, että niitä istutettiin ennen talojen ympärille kuolleiden muistoksi.

B. P Y H Ä T L Ä H T E E T.

Vesilahden häntausmaan aidan takana on Nällin lähde, jonka vesi virtaa pohjoisistaakohden ja kuohuu toisinaan. Sen vesi paransi minkä sairauden tahansa.

Narvan Hiidennokassa Haapalahden lähistöllä on lähde, jonka vettä käytettiin sairauksien parantamiseen (Setoliahöhrilähde (Kaller Lastunen, Narva, s. v. 1884)).

Saarikunnan Sassinsaarella on uöhrilähde, jossa palaa aarnivalkea (vanhaisäntä M. Jarva, Saarikunta, s. v. 1862).

Kosken kylän Kylmäkoto nimisellä niityllä aärvänhöönjännassa on uöhrilähde, jossa palaa toisinaan aarnivalkea (Johanna Mäkinen, Hakkila, s. v. 1853).

Onkimäen Kirkkosillan lähteessä palaa silloin tällöin aarnivalkea. Siellä on viinapannu täynnä rahaa (Johanna Mäkinen, Hakkila, s. v. 1853).

Kuralan Vattusen maalla Korpiladonniityllä on lähde, jonka vesi muuttuu juhannusyönä viinaksi (Kalle Lastunen, Narva, s. v. 1884).

Kuralan kylän Poutalan talon vanhan tontin takana on pohjoiseen virtaava lähde, jonka vesi paransi sairaita.

Saarikunnassa Köpinsaaren kalmistossa melkein keskellä saarta on matalien vallien ympäröimä syvennys, jonka keskellä on ollut lähde (ks. karttaa X). Paikkaa on Heikelin mukaan kutsuttu "lappalaisten kaivoksi". Nyt eivät paikkakuntalaiset enää nimitystä tunne (ks. Heikel; Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä, s. 24). Vallit lähteen ympärillä ovat todennäköisesti luonnon työtä.

C. KOONTUMISPAIKKOJA.

Säijänselällä oleva Siikosaari on vanha kokkotulien polttopaikka, Sinne kokoontuivat valkeata polttamaan Säijänselän rannoilla sijaitsevien kylien asukkaat.

Kaakilalaiset ja kirkonkyläläiset polttivat kokkovalkeitaan Kaakilassa Kirkkolahden rannalla olevalla mäellä.

Narvan seudun nuorison on ennen ollut tapana kokoontua leikkimään ja helavalkeata polttamaan Hiidennokkaan:

Toinen vanha kokkopaikka Narvassa oli Tuulikallio, Se on maantien lähellä Narvan kansakoulun takana.

V I . L I I T T E I T Ä .

A . I R T O L Ö Y D Ö T .

a. L u e t t e l o k i v i k a u d e n i r t o l ö y d ö i s t ä .

Kansallismuseossa olevat esineet:

- 120:a. Kivikirves, lunastettu maanviljelijän poika Emanuel Kuparilta 30/V 1854.
- 120:b. Kivikirveen teräkatkelma, lunastettu maanviljelijän poika Emanuel Kuparilta 30/V 1854.
- 120:c. Kourutaltta, lunastettu maanviljelijän poika Emanuel Kuparilta 30/V 1854.
- 120:d. Veneenmuotoinen kirves, lunastettu maanviljelijän poika Emanuel Kuparilta 30/V 1854.
311. Kaksiteräinen taltta, löydetty Niemenpään kylän Tarkan talon maalta. muutamiat vuosia ennen vuotta 1859. Lahjoittanut museoon v. 1859 talollinen Efraim Kupari.
1085. Kourutaltta, löydetty Vesilahdelta. Lahjoitettu museoon v. 1869.
1222. Kiviase, löydetty 1850-luvulla? Laukon kartanon maalta. Lahjoittanut SMY:lle 6/V 1872 normaalikoulun oppilas H. Törnégren.
- 1960:2. Vasarakirveen katkelma, löytänyt metsänhoitaja A. Borenius Vesilahdelta v. 1879. Lahjoitettu SMY:lle 18/VI 1879.
- 1996:11. Taltta, löydetty Hinsalan kylän Silvon pellostä. Myynyt Kustaa Leikari Kirkonkylästä kesällä 1879 SMY:lle.
- 1996:12. Taltta, saatu kesällä 1879 Mantereen kylästä talollisesta, Aadolf Uotilalta, jonka talossa sitä oli säilytetty useiden sukupolvien aikana.
- 1996:13. Oikokirves, löydetty Saarikunnan Saarelan kylän Köpin talon maalta Köpinsaaresta. Hankittu kesällä 1879 SMY:lle.

- 1996:14. Taltta, löytöpaikka tuntematon. Myynyt A. O. Heikelille kesällä 1879 talollinen Vihtori Vappula Viljulan kylästä.
- 1996:15. Vasarakirves, löytöpaikka tuntematon. Saanut kesällä 1879 A.O.Heikel.
- 1996:16. Taltta, löytöpaikka tuntematon. Myynyt A.O.Heikelille talollisen poika Hesekiel Kaarlenpoika Narvan kylästä kesällä 1879.
- 1996:17. Taltta, löydetty Lohnatilan kyläntaalta sorasta kyynärän syvyydestä. Saanut kesällä 1879 A.O.Heikel.
- 2040:28. Vasarakirves, löydetty Vesilahden Kirkonkylästä. Museoon lähetti 28/XI 1880 Salomon Vilskman.
- 2040:29. Suuri, pyöreä kivi, löydetty Riitiälän kylästä. Kylä siirrettiin muutamia muutamia vuosia sitten Vesilähdestä Viialaan.
- 2040:30. Taltta, löydetty Niemenpään kylän Tarkan talon maalta. Toimittanut museoon 28/XI 1880 Salomon Vilskman.
- 2040:31. Kiviesineen palanen, löydetty Niemenpään kylän Tarkan talon maalta. Toimittanut museoon 28/XI 1880 Salomon Vilskman.
- 2040:32. Taltan teräkatkelma, löydetty Kirkonkylästä. Toimittanut museoon 28/XI 1880 Salomon Vilskman.
- 2040:33. Taltta, löydetty Kirkonkylästä. Toimittanut museoon Salomon Vilskman 28/XI 1880.
- 2040:34. Taltan, teräkatkelma, löydetty Kirkonkylästä. Toimittanut museoon Salomon Vilskman.
- 2066:152. Taltta, löydetty Heinälahdesta. Tässä tarkoitetaan ehkä Heinälahden rannalla olevaa Heinusuon kylää, joka muutamia vuosia sitten muutettiin Vesilahden pitäjältä Viialaan. Esineen toimitti museoon 16/IV 1881 Salomon Vilskman.
- 2066:153. Kivikirves, löydetty Korkeakoskelta Onkijärven lähetyviltä. Toimittanut museoon 16/IV 1881 Salomon Vilskman.
- 2066:154. Taltta, löytänyt "Sillanpään Juha" Vesilahdelta. Esineen toimitti museoon 16/IV 1881 Salomon Vilskman.
- 2066:155. Kivikirves, löydetty Mustisen kylän Ollilan talon maalta. Esineen toimitti museoon 16/IV 1881 Salomon Vilskman.
- 2066:156. Kivikirveen teräkatkelma, löytänyt "Narvan torppari". Esineen toimitti museoon 16/IV 1881 Salomon Vilskman.

- 2102:271. Kourutalтта, löydetty Korpiniemen kylän Uotilan talon Ruokolan pellosta. Esineen toimitti museoon 22/I 1882 Salomon Vilskman.
- 2128:1 Kourutalтта, löydetty Suomelan kylän Mäki-Suomelan talosta pä -
ri kivien ritkivenheittoankoilaiseen paikalta, jossa olitollutakaiteen
tapainen kiviladost. Esineen lahjoitti SMY:lle 2/V 1882 yliop-
pilas K.E.K.Bergius.
- 2151:539. Veneenmuotoinen vasarakirves, saatu Lohnatilan kylän Ala-Lauri-
lan talosta, jossa sitä oli säilytetty toista sataa vuotta.
Esineen toimitti museoon 4/X 1882 Salomon Vilskman.
- 2151:540. Talтта, löydetty Heinäsuon kylän Eskolan talon pellosta. Kylä
kuuluu nykyään Viialan pitäjään.
- 2151:541. Tasataltan teräkatkelma, löydetty Vakkalan kylän Yli-Siston
metsästä. Esineen toimitti museoon Salomon Vilskman 4/X 1882.
- 2151:542. Kivikirves, löydetty Vakkalan kylän Yli-Siston niityltä. Salo-
mon Vilskmanin 4/X 1882 museoon toimittama.
- 2151:543. Kaksoistalтта, löydetty Vakkalan kylän Yli-Siston pellosta.
Salomon Vilskmanin 4/X 1882 museoon toimittama.
- 2151:544. Tasataltta, löydetty Vakkalan kylän Kouon talon maaltata
Salomon Vilskmanin 4/X 1882 museoon toimittama.
- 2151:545. Tasataltta, löydetty Siukolan maalta Laukon alustalta. Salomon
Vilskmanin Vilskmanin 4/X 1882 museoon toimittama.
- 2151:546. Tasataltta, löytänyt Vilhelm Vasi Laukon Vassin palstatilan
maalta kahden kyynärän syvyydestä soramäestä. Salomon Vilskman-
nin 4/X 1882 museoon toimittama.
- 2572:399. Tasataltta, löydetty Jokioisten kylän entisen pappilan puustel-
lin Jaanun talon pellosta. Salomon Vilskmanin 4/X 1882 museoon
toimittama.
- 2580:422. Kivikirves, löydetty Sarkkilan kylästä. Kylä kuuluu nykyään
Viialaan.
- 2580:423. Kivikirves, löydetty Sarkkilan kylästä. Ks. ed. numeroa.
- 2580:424. Talтта, löydetty järven rannalta Hajunkoskensahan läheltä.
S. Vilskmanin 4/V 1888 museoon toimittama.
- 2907:17. Tasataltta, löytänyt torpparinainen Kaisa Liisa Halkivahan
kylän metsästä. S. Vilskmanin 3/IX 1893 museoon toimittama.

- 2998:11. Kourutaltoa, löydetty Tohkajärvestä Suomatkan kylästä. Maonitunnimisiä paikkoja ei ole Vesilahdessa.
- 2998:12. Kaksoiskirves, löydetty Suomatkan kylästä Tohkajärvestä. Ks. ed. numeroa.
- 3008:23. Tasataltoa, löydetty luultavasti Vapaavuoren tilalta Säijästä. Mylläri J. Fribergin vanha 1894 lahjoittama esine.
- 3135:1. Kivikirves, löytänyt torppari Kuusiniemi männyn alta. Jätetty museoon 30/IX 1895 Alfons Spåre.
- 3135:2. Tasataltoa, löydetty Säijän takamaalta. Alfons Spåren 30/IX 1895 museoan jättämä.
- 3135:3. Tasataltoa, löydetty Laukon maalta. Alfons Spåren 30/IX 1895 museoan jättämä.
- 3135:4. Kivikuokka, löydetty Anian kylästä. Kylä kuuluu nykyään Etelä-Pirkkalaan.
- 3285:1. Kourutaltoa, löydetty Vesilahdelta. Saatu museoan 29/VI 1896 työmies Kustaa Aataminpoika Heinosen kautta.
4338. Kourutaltoa, löydetty kesällä 1902 kaivoa kaivettaessa Kurälänkylästä luultavasti Pyhällön talon maalta. Löytäjä on talollinen Vihtori Pyhältö. Esineen möi museoan neiti Anna Malin 23/I 1904.
- 4378:1. Kivikirveen katkelma, löydetty Narvan kylän Pourun talon maalta. Esineen möi museoan 3/V 1904 kiertok.-opettaja K.A.Pettersson.
- 5165:134. Reikäkivi, löysi suutarin poika Johannes Lindgren kotinsa peltoa kuokkiessaan kesällä 1907. Lindgrenin palstatiaa on Kirkonkylässä Heikkilän talon vieressä. Esineen toi museoan A.O.Heikel.
- 5347:4. Tasataltoa, löytänyt tilallisen poika Paavo Toivola Halkivahan kylän Jämilän talon Aittavainion pellostaa. Esineen toi museoan keräilijä K.A.Lindström 17/VI 1900.
- 5602:2. Kivikirves, löydetty Mustisten kylän Rissan taloon kuuluvasta Kankareen pellostaa, joka on talosta 1 km. itään Mantereenjärkeen pistäytyvällä niemellä. Esineen myi museoan 22/VII 1910 keräilijä K.A.Lindström.
5959. Taltoa, löysi torppari Vihtori Mattila ruista leikatessaan Hinselän Typyn talon pellostaa Säijästä. Esine saapui museoan Pirkkalan kihlakunnan kruununvoudin kautta 28/XI 1911.

- 6798:8. Vasarakirves, löytänyt n. 60 vuotta sitten isäntä vainaa Johan Kustaa Ali-Rooseli Ali-Rooselin metsämaalta eräästä sorakuopasta talosta n. 7,5 km. Esine lunastettiin keräilijä Mikael Salmisel-ta 22/I 1915.
- 7137:1. Tasataltta, löytänyt keväällä 1916 mäkitupalainen Kalle Nurmi Palhon kylän Ruotsilan talon Kuttumiitystä Pyhäjärven rannalta Nyytorpan pohjoispuolelta. Esine onluttu museoon 19/IX 1916 Pirkkalan kruununvoudin kautta.
8580. Kivikirves, löytänyt Ameen talon vaari Malakias Anee Krääkkiön kulmakunnasta metsästä "Ameen ylitteestä". Esineen toi museoon opettajatar Ida Siren 27/VI 1925.
9163. Oikokirves, tai tasataltta, jonka Sameli Luopa oli saanut jostakin Vesilahdelta. Löytäjä toi esineen museoon 25/II 1930.
- 10407:1. Kiviesineen kärkikatkelma, löytänyt maanviljelijä Johan Simola n. 10 v. sitten Pörölän kylän Yli-Pörön maalta p. 190 am. päära-kennuksesta kaakkoon talosta järvenrantaan vievän tien itäpuo-elta peltoa jyrätessään. Lahjoitettu museoon 7/IX 1936.
- 10407:2. Piimuhkura, löytyi 7-8 vuotta sitten Pörölän kylän Yli-Pörön pellostä n. 60 m. päärakennuksesta länteen kynnökestä 1-20 cm. syvyydestä. Lahjoittanut museoon 7/IX 1936 maanviljelijä Johan Simola.
- 10486:1. Tasataltta, säilytetty Kuralan kylän Rajalan talossa n. 50 v. Löytösuhteista ei ole tietoa. Keräilijä Toivo Ojalan 2/XI 1936 museoon toimittama.
- 10486:2. Poikkikirves, löytötiedot samat kuin yllä.
11160. Kourutalтта, löytänyt palstatilallinen Kalle Vuorisalo n. 10 v. sitten Pöyhölän kylän Lunkkalan talon pellostä n. 450 m. päästä talosta Narvanjoen pohjoisrannalta pienestä notkelmasta kyntä-mässä ollessaan. Esineen toimitti museoon yliopp. V. Maajoki 25/I 1940.
11161. Taltta, löytänyt 2 v. sitten tilallisen poika Unto Honkiniemi kotinsa perunamaalta päärakennuksen ja saunan väliltä. Esineen toimitti museoon yliopp. V. Maajoki 25/I 1940.

11162. Poikkikirves, löytänyt palstatilallinen Kalle Mattila 4 v. sitten Säijänmaan Kiukaisten tilan maalta Oriaho nimisen pellon itäreunalta, n. 300 m. Mattilan tilalta kaakkoon pellolla kulkiessaan. Esineen toimitti museoon yliopp. V. Maajoki 25/I 1940.
- 11163:1. Taltta, löytänyt tilallinen Nestori Salmenoja 3-4 v. sitten ruista leikatessaan omalta pelloltaan n. 150 m. päässä talosta etelään läheltä Kivilahdenjärven rantaa. Esineen toimitti museoon 25/I 1940 yliopp. V. Maajoki.
- 11163:2. Taltta, löytänyt tilallinen Nestori Salmenoja n. 20 v. sitten Pöyhölän kylän Pyörnin talon maalta Kiviniityltä n. 100 m. päässä Saastojärvestä puolen metrin syvyydestä savea ajaessaan. Esimeen toimitti museoon 25/i 1940 yliopp. V. Maajoki.
11164. Kivikirves, löytänyt Unajan kylän Piispan talon poika Eino Eskola kotinsa pellostä savimaalta n. 150 m. talosta kaakkoon, läheltä Heinälahden rantaa. Esineen toimitti museoon 25/I 1940 yliopp. V. Maajoki.
11165. Vasarakirveen katkelma, löytänyt tilallisen tytär Alli Pynnä 7 v. sitten jostakin Pynnän talon maalta. Esinettä säilytettiin Halkivahan kansakoulussa, jonka opettaja Juhon Kantola luovutti sen yliopp. V. Maajoelle museoon toimitettavaksi. Jätetty museoon 25/I 1940.

Hämeen Museossa olevat esineet:

- ²³23:20. Kourutaltta, löydetty Onkimäen kylän pellostä. Ostettu museoon Turun Museon vahtimestarilta v. 1905.
- 23:21. Oikokirves, löydetty Onkimäen kylän pellostä. Ostettu Turun Museon vahtimestarilta v. 1905.
- 50:414. Oikokirveen teräkatkelma, löytänyt Jussinsuonätuvan omistaja Juha ehkä omalta pelloltaan. Tullut museoon v. 1905.
- 82:121. Reikäkivi, löydetty Heinäsuon kylän Arpiaisen talon maalta. Mainittu kylä kuuluu Viialaan nykyään.
- 1180:15. Kivikirves, löydetty Kahnalan kylästä. Esineen myi museoon mäkitupalainen Arvi Johansson.
- 1262:24. Oikokirves, 1. Nestori Koivistonaho Arajärven takaa 60 m. päästä

~~Oravan-Narvan-Halkivahan~~ maantiestä ~~Kivilahden~~ tilalle johtavan tien siv-
restä 1,5 m. syvyydestä hiekasta. Paikalla oli ollut myös hiiliä ja
saviastian palasia. Kysyvyksessä on ehkä vasarakirveshauta (ks. s. 10).
Esine tuotiin museoon 26/VIII 1929.

G. Lindellillä Tampereella olevat esineet:

1. Poikkikirveen katkelma, löytänyt Otto Lohjelm torppansa Oravahinnan pellosta nk. Krääkkiön kulmakunnasta Sakoisten kylän maalta.
2. Tasataltta, löytänyt torppari Vihtori Auree torppansa pellosta Toivolan kylän Annalan talon maalta.

Ylämäen kansakoulussa opettaja Juho Kataiston luona olevat esineet:

1. Poikkikirves, löytänyt kansakoulupoika Eino Valtanen toista kymmentä vuotta sitten. Löytöpaikkaa ei tunneta.
2. Oikokirves, löytänyt Toimi Rassa n. 16 v. sitten kivikasasta maantien vierestä Rasan talon maalta talosta n. 200 m. lähteen.
3. Taltta, jonka löytäjää ja löytöpaikkaa ei tunneta.

Tottijärven kansakoululla oleva esine:

Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksiä koskevassa kertomuksessaan Heikel mainitsee, että Tottijärven kansakoulussa säilytetään vasarakirvestä, jonka Rämsoon kulmalla asuva torppari vainaja Antti Honkimiemi oli löytänyt maaltaan perunakuoppaa kaivaessaan. Honkimiemen torppa sijaitsee Suonojärven rannalla Kuralan kylän takamaalla. Tilan nykyisen isännän kertoman mukaan kirveen löytöpaikka on talosta 200 m. Honkimiemen käekeä kohden. Siellä on vielä jäljellä vanha perunakuoppa.

Hukkuneita kiviesineitä:

Alhonperän kylän vanhalta tontilta oli löydetty kivikirves. Sitä säilytettiin kauan aikaa Melkkerintalossa, kunnes se pari vuosikymmentä sitten hävisi.

Narvan Kestin isäntä Akseli Kesti oli löytänyt n. 36 v. sitten kaksi kiviesinettä raivatessaan peltoa metsään Alholahden rannalle Silénin tilan luoteispuolella. Esineet olivat ollet vähäisellä penkereellä 20 m. päässä järvestä. Kun Kestin talo keväällä 1918 poltettiin, hukkuivat esineet.

Vakkalan kylän Ali-Siston talossa oli parikymmentä vuotta sitten säilytetty kiviesinettä, joka oli löydetty takamaanniityltä Jäninniementä.

b. L u e t t e l o r a u t a k a u d e n i r t o l ö y d ö i s t ä.

Kansallismuseossa olevat esineet:

- 1996:104. Rautainen miekka, löydetty Vesilahden Kirkonkylästä Vesalusuonmäestä, joka on tavallaan Kirmukarmumäen jatkona oleva Tallisten talon takama kulkeva kivikkoinen harjanne. Ks. Heikel, Kertomus Pirkkalan kihlak. muinaisjäänöksistä, s. 36.
- 2065:108. Rautainen keihäänkärki, löydetty Vesilahden Kirkonkylästä. Esineen toimitti museoon 24/III 1881 S. Vilskman.
- 2101:207. Pronssinen hevosenkenkäsolki, löydetty Laukon pellosta, ehkä juuri Riihimäen kalmistoalueelta. S. Vilskmanin 17/XI 1881 museoon toimittama.
- 2525:294. Rautainen ahingasrauta, löytänyt Herman Rasi Laukon kartanon tupakkimaasta. Hist. ajalta. Esineen on toimittanut museoon S. Vilskman 20/IV 1887.

- 2886:9. Rautainen keihäs, löytänyt tietä tehtäessä Lempäälän asemalle 3 kyynärän syvyydestä Iivari Rantanen. Löytöpaikka on todennäköisesti Lempäälän Päiväniemen kalmistossa. Esineen toimitti museoon 6/IV 1893 S. Vilskman.
- 2886:16. Kantasormus, löydetty Onkimäen Yli-Öyrän maalta. Hist. aika.
- 2886:20. Kovasin, jonka toisessa päässä on valinkuoppa, löydetty Säijän pellostä. Esineen toimitti museoon 6/IV 1893 S. Vilskman.
- 2895:14. Rautainen kirves, löytänyt Nestori Kaakkolampi Junnilan kylän Jyskän talon Takamaaniityltä maasta 9 tuuman syvyydestä peltoa raivatessaan. Esineen toimitti museoon 8/V 1893 S. Vilskman.
- 2998:16. Rautainen kirves, löytänyt seppä Sundberg Hinsalasta järvestä. Esineen toimitti museoon S. Vilskman 3 ja 10/IX 1894.
- 2998:17. Rautainen nuolenkärki, löytänyt Oskar Telman Hinsalan kylän Vainionmäestä kyymärän syvyydestä. Esineen toimitti museoon 3 ja 10/IX 1894 S. Vilskman.
- 3059:16. Vyösolki, löydetty Laukon Mäkipeltoa raivattaessa. Hist, aik.? S. Vilskmanin museoon toimittama 16/II 1895.
- 3134:4. Rautainen keihäänkärki, löydetty Laukon Mäkipeltoa tehtäessä.
- 3285:2. Pronssinen kupurasolki, löytänyt työmies Johan Heinonen uudelta hautausmaalta, kun sitä tehtiin vanhan hautausmaan viereen. Soljen toimitti museoon 29/VI 1896 Johan Heinonen.
- 3416:5. Tulirauta, löytänyt Paavo Bergius kesällä 1896 Tarimaan Suomalaisen myllyn ikivanhoja perusteita hajoittaessaan. Lempäälän piirin nimismiehen lähetys 30/IV 1897.
- 3576:1. Valinkivi, löytänyt torpparin poika Oskari Siivola Lempäälän Hauralan kylän Kovetun talon maalla Säijässä. Kuvernöörin lähetys 22/VII 1898.
- 3586:1. Soikea tuluskivi, löydetty Säijästä Lähteenmäen palstatilan maalta. Nimismies J. Bergiuksen lähetys 15/VIII 1898.
3656. Rautainen kirves, löytänyt työmiehen tytär Hanna Helminen Junnilan Jopin taloon kuuluvasta Piikainniitystä Säijästä. Nimismies P. Bergiuksen lähetys 15/I 1899.
3794. Kivinen varttinänpyörä, löytänyt J.O.Fröbom Hinsalan Friarin(nyk. Kiehtelän) talon pellostä kesällä 1899. Lehtori Malinin lahjoitus 18/I 1900 SMY:lle.

- 4378:4. Rautaora, löytänyt työmies Heikki Lehtonen Kirkonkylästä. Kierto-
koulunopettaja K.A.Petterssonin lähetys 3/V 1904.
4381. Kovasin, löytänyt A. Grönfors kesällä 1903 Grönforsin tilan pihal-
ta Kirkonkylästä Hiikkästä, Rajokalohi Etuotus Säijästä. Kaakilan Haran
kankaasta. Nimismies P.Bergiuksen lähetys 1/III 1904.
- 4429:16. Rautainen avain, löydetty Narvan kylästä. Hist. aik.
5473. Pronssinen rengassolki, löydetty 31. Santereen kylän Paurhalan palsta-
sta.
- 5503:6. Rautainen sotakirves, omisti Fribergin torpan metsänvartija? Antti
Arppi. Kruununvouti P.Bergiuksen museoon toimittama 25/II 1910.
- 5503:7. Rautakirves, löytänyt tal. poika Juho Friberg Säijoen Myllykoskes-
ta. Kruununvouti P.Bergiuksen museoon toimittama 25/II 1910.
- 5503:8. Rautakirves, löytänyt Juhana Helminen Säijästä Piikan niitystä
Rähäntä Säijokea Jopin talon maalta. P.Bergiuksen 25/II 1910 muse-
o n toimittama.
- 5553:2. Rautainen sotakirves, löydetty Kurkelan kylän Kuparin talon piha-
pellosta. K.A.Lindströmin museoon 22/V 1910 toimittama.
- 5553:3. Rautainen jalustin. Löytötiedot samat kuin ullä.
- 5553:4. Rautainen jalustih. Löytötiedot samat kuin yllä.
- 5553:5. Rautainen jalustina. Löytötiedot samat kuin yllä.
- 6461:3. Rautakirves, löytänyt tilal. poika Johan Fastett? Kurkelan kylän
Kuparin talon Kotovainion pellosta. K.Lindströmin lähetys 14/X 1913.
- 6978:1. Rautainen keihäänkärki, löydetty Kuralan Kaapun talon pihalta "maa-
ta sorrettaessa". Kruununvouti P. Bergiuksen lähetys 2/XI 1915.
- 6978:2. Rautainen keihäänkärki, löydetty Laukosta nk. Lauankulmasta.
Kruununvouti P.Bergiuksen lähetys 2/XI 1915.
- 6978:4. Kovasin, löytänyt mylläri Isak Friberg omistamansa Säijän Rekolan
Hyrkkäänpellosta. Kruununvouti P.Bergiuksen lähetys 2/XI 1915.
- 6978:5. Hopeisen rengassoljen kehä, löytösuhteet kuten 6978:1:llä. Uusi
aika. Kruununvouti P.Bergiuksen lähetys 2/XI 1915.
- 7137:2. Rautaviskari, löydetty Säijästä Rekolan tilan Hyrkkäänmaalta.
8056. Pronssinen hevosenkengänmuotoinen solki, löytänyt Niemelän tilan
poika Säijästä Kaakilan Toikan talon maalta Oinonlinna nimisen
kivikkosaaren itäkärjestä niityltä ruoppamaan pinnalta. Tilallinen
Oskari Niemelän museoon toimittama 9/IX 1922.
- 11166:1-2. Rautainen miekka ja keihäs, ks. ss. 30-31.

10791. Soikea tuluskivi, löysi tilallinen Frans Teeri Rämsoöstä talonsa Rauhaniemen pellolta talosta 300 m. eteläkaakkoon 6-7 v. sitten.

Hämeen Museossa olevat esineet:

789. Hevosenkengänmuotoinen solki, löydetty Säijästä Niemelän tilan maalta talon lounaispuolella kohoavan kivissen harjanteen reunalta läheltä järven rantaa savimaalta, johon oli kaivettu leveä oja tien paikaksi.

??? Rautainen keihäänkärki, löytänyt työmies Ivar Takomaa Vakkalan Ali-Siston maalta talon ja järven väliltä puutarhan alapuolelta peltoa kyntäessään. Löytöpaikka on vanhaa kylätonttia.

Hukkaanjoutuneita esineitä:

Hukkaanjoutuneita esineitä:

^{vuore} Narvan Vuorenvainion isäntä Emil Kesti kertoi, että hänen isänsä oli 30- 40 vuotta sitten löytänyt keihäänkärjen talonsa Kestintmaalta Karholanokasta. Se hukkuu keväällä 1918, jolloin talo poltettiin.

Suonolan Salmen maalta oli eräs Antti niminen mies löytänyt joskus viime vuosisadan lopulla miekan, jonka hän antoi Suomelan sepän Enbäckin taikoa viikatteeksi

B. T A R I N O I T A.

a. A s u t u k s e n l e v i ä m i n e n , t a k a m a a t , k a l a -
v e d e t .

1. Vesilahti sai ensimmäiset asukkaansa Tyrväältä ja Kokemäeltä. Nämä olivat hiisiä ja puolipakanoita. Ensin niitä tuli Suonojärven rannalle, jossa niiden pitti oli Peipisen saran päässä Koskisen asunnosta itään. Sitten niitä tuli Kuralaan ja Pyhäjärvelle saakka. Ksa, ihmiset halus' aluetta ja hymnenen ihmistä otti koko pitäjän(kert. vanhaisäntä Kaple Latomaa, Latomaa, s. v. 1854).

2. Suonola, Sakoinen ja onkimaa ovat Vesilahden vanhimmat kylät. Pitäjän ensimmäiset asukkaat olivat lappalaisia. Suomalaiset ajoivat sitten heidät poi. Lappalaisilla oli Jaanun Harmaassa kota. Hinsalan Sauvalanniemessä oli myös sellaisia. Myöskin Narvan Karholannokka ja Laukon Harvianlahden seudut olivat muinoin lappalaisten asumia paikkoja(kert. työm. Käärlo Laaksovirta, Jokioinen, s. v. 1892).

3. Suonolan kylä on vanhin Vesilahdella. Sen ensimmäiset asukkaat tulivat Kokemäenjoelta päin. Ne olivat kalastajia(kert. vanhaisäntä Juho Roppo, Narva, s. v. 1853).

4. Vesilahdella asui muinoin pikkukansaa, lappalaisia. Sitten tuli isokansa, joka ajoi lappalaiset pois. Mutta Suomen omisti luostarinväki. Se rupesi tahtomaan isoitäkansalta veroa, ensiksi metsännahkoja.

Lappalaiset vastustivat kauan isoakansaa kivivarustuksissa, joita oli mm. Säijässä Junkkalan varpeessa. Erikoisia lappalaisten asumapaikkoja olivat Narvan Hiidennokka ja Hinsalan Sauvalannokka. -Lappalaiset polttivat aina kuolleensa.

Suonolan kylä on Vesilahden vanhin. Siellä on vanhin kalastuspaikka Nokkallissa(kert. Juho Nironen, Narva, s. v. 1856).

5. Suonolan kylä on Vesilahden vanhin. Sinne tuli ensimmäiset asukkaat Tottijärven kautta. Sitten asutettiin Sakoinen(kert. M. Karvari, Kurala).

6. Kun nykyiset asukkaat tulivat Vesilahdelle, entiset asukkaat jättiläiset pakenivat Suonolan Varisvuorelle ja Laukon Tuhnuvuorelle. Myöskin Kivilahdenjärven rannalle Hiidenvahannokkaan pakeni jättiläisiä. Heistä muistoina ovat siellä vielä kaksi kodanpohjaa(kert, Juho Lehtonen, Sakoinen, s.v. 1867).

7. Ameen seudulla asui muinoin vain yksi asukas. Kerran hän kuuli kirveenkalketta Pynnäjärveltä päin. Hän lähti etsintäretkelle ja tapasi miehen pirttiä tekemässä Pynnäjärven rannalla. Tälle hän huomautti: "Laitumia on vähän, kun ei vain tulisi niistä riitaa

Vesilahdella asutettiin ensimmäiseksi Suonola ja Palho. Tulijat olivat kalastajia(kert. työm. Kalle Lastunen, Narva, s. 1864).

8. Kun ensimmäiset asukkaat saapuivat Vesilahteen, ne pysähtyivät ensin Himaussaareen Huhausveteen. Siellä joukko jakautui siten, että osa meni Lempäälän Rikalaan, osa siirtyi maa-Mantereelle. Siten saivat alkunsa Rikalan ja Mantereen kylät(kert. vanhaemäntä Siina Kiehtelä, Säijä, s. 1849)

9. Ensimmäiset ihmiset Vesilahteen tulivat Tyrvältä.kangaspolkuja myöden. He asuttivat ensiksi Suonolan, jonne heitä asettui Suonojärven rannalle Taatanahon reunaan. Sen jälkeen asutus levisi Kuralaan ja Narvaan ja aina Lempäälään asti(kert. vanhaisäntä Kalle Latomaa, Latomaa, s. v. 1854).

10. Kivilahdenjärven Hiitten^{vahan}okassa on asunut alkuihmisiä, hiidenkansaa. Ne perustivat Suonolan, joka on vanhin kylä Vesilahdella.(kert. tilallinen Nestori Salmenoja, Kivilahdenjärven kulmakunta).

11. Tyrvään vanhimmat kylät olivat Kalliala, Kaukola ja muut joenvarren kylät. Niihin tuli asukkaita Kokemäenjokea myöden lännestä päin. Ensimmäiset asukkaat Vesilahdelle tulivat Tyrvältä. Ne saapuivat jokia myöden ensin Suomelaan, joka on pitäjän vanhin kylä, ja sitten Sakoisiin(kert. isäntä Vihtori Ahti, Suonola, s. v. 1877).

12. Punkalaitumen Moisiossa oli muinoin vain yksi asukas. Kerran hän näki lastun tulevan jokea alas. Hän päätti karkoittaa naapurinsa, ja lähti vaeltamaan jokivartta ylös merkiten mennessään itselleen niittyjä. Etsittävänsä hän löysi vasta Urjalan kylästä. Tälle hän sanoi: "Koska olet näin kaukana, saat jäädä tänne, mutta muista, että et ota merkitsemiäni niittyjä". Moision kylällä on siksi vielä niittyjä kaukana Urjalassa(kert. isäntä Vihtori Ahti, Suonola, s. v. 1877).

13. Hinsalan kylä on satoja vuosia sitten ollut niemellä Lemmenlahden ja Katteliänlahden välillä(kert. vanhaemäntä Siina Kiehtelä, Säijä, s. v. 1849).

14. Lastusen pirtti Latomaalla on ison vihan aikaisen rivisotilaan pirtti(kert. Juho Nironen, Narva, s. v. 1856).

15. Kulovalkea poltti vanhat kankaat Tottijärveltä Suonolaan saakka. Sen jälkeen syntyi Rudangon astus(kert. isäntä Vihtori Ahti, Suonola, s. v. 1877)

16. Halkivahan vanhin talo on Kyrkkiö. Kun Karhunkankaalle tehtiin taloa - Vehmaan pirttiä -, tuli Kyrkkiö katsomaan ja sanoi: "Kuka täällä tanhuan päähän taloa tekee"(kert. Josefiina Karpakka, Kunnalliskoti, s. v. 1858).

17. Löytty ja Kankaanpää Halkivahassa ovat syntyneet ison vihan aikaisista lämpöpirteistä(kert. vanhaisäntä Aug. Kaitaa, Kivilahdenjärven kulma, s. v. 1868).

18. Kaakilan Toikan talolla oli/^{ennen}Toikko niminen metsäkappale Kurussa. Sen vesillä käytiin kalastamassa. Siellä oli talolla oma kalastuspirtti. Varsinkin muikkua pyydettiin syksyisin(kert. vanhaisäntä Vihtori Toikka, Kaakila, s. v. 1862).

19. Keuruu oli muinoin Vesilahden eräaluetta. Melkkerin talolla oli kuitenkin metsäpalstansa Ruovedellä(kert. Eelis Melkkeri, Alhonlahti, s. 1873).

20. Narvalaisia oli kalavesiä Teiskossa ja Keuruulla.

Salospohjan kylällä oli ennen maita Anjassa. Ne omistaa nyt Leukun talo.

Pyhäjärven sahan vaiheilla oli ennen Palhon maata(kert. Juho Nironen, Narva, s. v. 1856).

21. Kerrotaan, että Palhon kylän metsäalue Vesilahdessa jäi niin vähäiseksi, että sillä oli ollut metsää Ruovedellä(kert. Kalle Latomaa, Latomaa, s. v. 1854).

22. Kun Kirkonkylä otti Kurahan Kaapun kalapajan, Kaapu teki itselleen uuden ajamalla kiviä jäälle. Näin muodostunut Kaapun Västingiksi kutsuttu kari sijaitsee Jokioisten kylän lähellä(kert. Juho Nironen, Narva, s. v. 1856)

23. Ojoisten laukolla oli niitty Kaltsilassa.

Niemen Söyringillä oli niitty Joenpohjan kylässä.

b. L a p p a l a i s e t, j ä t t i l ä i s e t, h i i d e t, n u n n a t.

Ks. s. 58:1,2,4,6; 59:59:10.

1. Rämsoössä Laakson kauppapuodon lähellä on ollut lappalaisen asunto.

Rämsoössä Lanarjoen varrella on Sotatokeen koski. Siellä ovat lappalaiset vastustaneet suomalaisia(kert. isäntä Kalle Mäkelä, Rudanko, s. v. 1869)

2. Siikosaarella on suuria kivikehiä, jotka ovat lappalaisten kodanpohjia.

Kaakilan Lapinniemiellä ovat lappalaiset viimeksi asuneet Vesilahdella.

Siellä on ollut lapinkiusas (ke t. vanhaisäntä Vihtori Toikka, Kaakila, s. v. 1862).

3. Tarkanarengin veivät lappalaiset kerran Jaanun Harmaan latoon, ja kiusasivat häntä siellä auringonnousuun saakka (kert. Kaarlo Laaksovirta, Jokioinen s. 1892)

4. Sassinsaarella on muinoin asunut lappalaisia (kert. Silvon isäntä).

5. Mantereen Peltosaarella ja Huoroisten Köpinsaarella asui muinoin lappalaisia. Niiden välillä syntyi kerran ankara taistelu. Tämän taistelun muistoja ovat ne aseet, joita kummaltakin saarelta on löydetty (kert. Vanhaisnäätä M. Jarva, Huoroinen, s. v. 1862).

6. Kerran jättiläiset heittelivät Vuorenmaan takaa Narvan seuratalon takaa kiviä Hiidennokan ja Karholannokan väliseen salmeen. Havulinna talon takana asuva jättiläinen esti tämän, koska ei halunut, että veneväylä tukkeentuisi.

Toisen tarinan mukaan Jantin palvelijatar näki jättiläisten työn ja huusi siitä muille, Yllätettyinä jättiläiset jättivät työnsä kesken (kert. Kalle Lastunen, Narva, s. v. 1884).

7. Jättiläiset tekivät muinoin siltaa Pahloniemestä Vapalon saareen (kert. Matilda Nyytorppa, s. v. 1859).

8. Kun Vesilahden kirkon paikalla ollutta suurta kuusta ruettiin kaatamaan, lähti Vesaniemellä asunut jättiläinen pakoon hyppäen Tallisten kalliolta Kirkkolahden yli Kaakilan puolelle ja katosi iäksi paikkakunnalta (kert. Juho Lehtonen, Sakoinen, s. 1867).

9. Jättiläiset heittelivät kiviä veteen tehdäkseen sillan Hiidennokasta Karholannokkaan. Täten syntyi salmen poikki kivistä Vainionnokka - Satulakivi - Tuomaankivi ja Tulikarikivi, joita pitkin harppaamalla jättiläiset pääsivät salmen yli (kert. Silen, Narva).

10. Hiidennokassa asui ennen jättiläisiä. Nämä eivät pitäneet siitä, että narvalaiset kävivät kirkossa. Estääkseen tämän he yrittivät kivillä sulkea salmen Hiidennokan ja Karholannokan välillä, jotta narvalaisten kirkkovenet pääsisi siitä läpi (kert. Juho Lehtonen, Sakoinen, s. v. 1867).

11. Jättiläinen vihasi Vesilahden kirkonkellojen soittoa. Hän kokosi Lempäälän Luodonpäästä kiviä esiliinaansa tuhotakseen kirkon. Hän astui suoraan Lempäälän puolelta Kaakilan Linnankalliolle, mutta sitten esiliinannauhat pettivät ja kivet putosivat järveen. Näin syntyi Linkokari Kirkkolahteen (kert. vanhaisäntä Vihtori Toikka, Kaakila, s. v. 1862).

12. Hiidenväkeä nähtiin silloin tällöin kulkevan ennen Vakkolan ohitse vaelsi kerran näitä iso lauma. Ne olivat vain muutaman tuuman korkuisia. Pe-

rässä asteli yksin suunnattoman suuri hiisi. Tämä kysyi kylänväeltä, olivatko edellä menneet hiidet tehneet heille mitään. Saatuaan kieltävän vastauksen, tämä sanoi, ettei hänkään sitten tee heille mitään ja asteli pois (Ida Mäkelä, Rudanko, sk v. 1881).

13. Nunnat tekivät kerran siltaa Hiidennokasta Karholannokkaan (kert. Ali-Kestin isäntä).

14. Jokioisten Jaanun Harmaalla asui vielä myöhään jättiläisiä, jotka asuivat siellä lapinkiuukäissa (kert. Oskari Leipinen, Jokioinen, Jaanu, s.v.1872)

14. Jaanun Harmaalla asui pieni harmaa lappalainen kivirauniossa (kert. Juho Nironen, Narva, s. v. 1856).

c. A a r n i h a u t o j a , t a i s t e l u p a i k k o j a y y m .

1. Jokioisten Sinisaarella on aarnihauta.

2. Narvan Hiidennokassa on nähty kuparikattilan täynnä rahaa vierivän rinnettä alas. Eräs kalastaja oli sanut pyydykseensä rahaa täynnä olevan kattilan Hiidennokan luona (kert. Kaarlo Laaksovirta, Jokioinen, s. v. 1892).

3. Narvan Havulinnan maalla Lehmojan ahteessa tien vieressä paloi aarnivalkea (kert. Kalle Lastunen, Narva, s. 1884).

4. Aarnivalkea paloi toisinaan Palhon Nyytorpin luona rannassa (kert. Matilla Nyytorppa, Palho, s. v. 1859).

5. Kaakilan Ruskeapäänniemellä oli nähty aarnivalkean palavan juhannusöisin. Toikan vanhanisännän isä oli nähnyt vanhan sotamiehen Pansartin kaivavan sitä juhannusyönä (kert. vanhaisäntä Vihtori Toikka, Kaakila, sl v. 1862).

6. Rautialan Herrainhaassa talon takana järven rannalla paloi juhannusöinä vihreä aarnivalkea (kert. Korpiniemen Uotilan vaari).

7. Kaakilan Rassin Saunamäessä paloi aarnivalkea (kert. Juho Nironen, Narva, s. v. 1856).

8. Kosken kylän Kylmäkedolla paloi aarni joen reunassa olevassa lähteessä (kert. Johanna Mäkinen, Hakkiila, s. 1853).

10. Säijän Uudentalon luona oli nähty aarnivalkean palavan (kert. Vihtori Toikka, Kaakila, s. v. 1852).

11. Mantereen Peltosaarella paloi myös aarnivalkea. Aarteita oli myös salmessa Peltosaaren ja Mantereen kylän välillä. -Salmi tosin on nykyään suona. Muinoin sijaitsivat Mantereen talot nimittäin Peltosaarella, ja kun sitten kerran tuli vihollinen maahan, kyläläiset kätkivät kaikki kulta- ja hopeaesineensä mainittuun salmeen (kert. Johanna Mäkinen, Hakkiila, sl v. 1853).

12. Narvan Jaakkolan talon vainiolla kansakoulun lähellä on joskus kovassa taistelussa ollut verta polviin(kert. Kalle Lastunen, Narva, s. v. 1884).
13. Narvan Ali-Kestin talon eteläpuolella on vanha rajalähde, nimeltään Lukkolähde. Sen luona on kentaali Lukko joutunut taistelussa venäläisten vangiksi(kert. Ali-Kestin isäntä).
14. n. 40 v. sitten Tottijärven Joenpohjan Koivun tilan omistaja Aug. Koivu oli löytänyt perunakuoppaa kaivaessaan aseita ja nappeja maasta. Silloin vanhemmat miehet arvelivat, että paikalla on joskus ollut taistelu, koska he olivat kuulleet, että vastakkaiselta törmältä joen takaa Vesilahden Vakkalan maalta nk. Muntin töppärältä oli myös aikaisemmin löytynyt aseita(kert. Lohkotilallinen Jaakko Fagerlund, Vakkala, s. v. 1902).
15. Hinsalalaiset olivat ison vihan aikana paossa venäläisiä Säijän takamaassa. Vihollisten joukossa ollut kalmukki johdatti heidät piilopaikkaan. Suomalaiset pääsivät kuitenkin yllättämään heidät ja hautasivat kaatuneet venäläiset Hahmojärveen(kert. Jaakko Friberg, Säijä).
16. Vakkalalaiset olivat paossa venäläisiä metsässä nk. Ryönän Potussa (kert. Jaakko Fagerlund, Vakkala, s. v. 18902).

Runo Aimalan kirkon poltosta.

(Ks. En Relation om Lempälä Församlings förra och nuvarande tillstånd i hast sammansatt och Colligerad av N. N.; Suomen Museo, 1894, ss. 1155-1157; Finskt Museum 1931-1932, ss. 42-46)

Lempäälän pitäjäkertomuksessa, joka on peräisin 1700-luvun lopulta, katkelmia eräästä runosta, joka kuvaa Lempäälän ja Vesilahden pitäjien yhteisen kirkon polttoa sekä kummankin pitäjän uuden kirkon perustamista. Runossa kuvatut tapahtumat ovat sattuneet jo lähes 500 vuotta sitten. (J.H.A.; Lempäälän ja Vesilahden syntyä, Suomen Kirjallisuuden Seuran julkaisu 1931).

Runosta tunnetaan vielä nykyäänkin samoja katkelmia kuin on esitetty edellämainitussa pitäjäkertomuksessakin. Löytyipä vielä viisi uutta säettäkin. Ne ovat kolme ensimmäistä ja 12:s ja 13:s säe allaesitetystä runosta.

Oli kirkko Aimalassa,
pappi asui Hauralassa
niemessä lahden takana.

.....

Mies musta Mustisista,

Pitkä mekko Menkalasta,
Harmaatakki Hakinmäeltä
houkutteli (hullua) holloaista
käski miestä mieletöntä
polttaa kirkko Aimalasta,
että riutuis maitten riidat
vaikenisit vetten väet.
Antaa palaa puisen kirkon
tehdään kivistä toinen kirkko.

.....

Johon ei Herrala heränyt,
eikä "aurala havannut,
eikä noussut Nurmikunta.

.....

Kuhunka kuvat kulkenevat
sinne kirkko tehtäköhön.
Uiskennellen päivän pari
kikahtikivikarihin
maatui Maskun kalliohon
telkahti Telkan taipalehen.

(ks.

Omenalahti

Hinsalaan

Peltoa

Peltoa

N.2 +

N.1 +

Pastorin asunto

N.3 +

III
II

Kortti

Riik (Käsitö)

Peltoa

Kalliovainio

Peltoa

Laukonselkä

Peltoa

Maantielle

Peltoa

Vesilahti
Laukon kartano

MK 1:4000

Kopio H. Poutalaisen v. 1930
piirtämästä kartasta

0m 50m 100m 200m

Kartta V

VESILAATTI 1M. 1939, V. Määjoki

Vesilahti, Jaanan Harmaa
Jokioisten ja Hinsalan(k)mailla.
MK 1:1000.

Suurennettu maanmittari A. Luotosen
v. 1883 tekemästä kartasta.

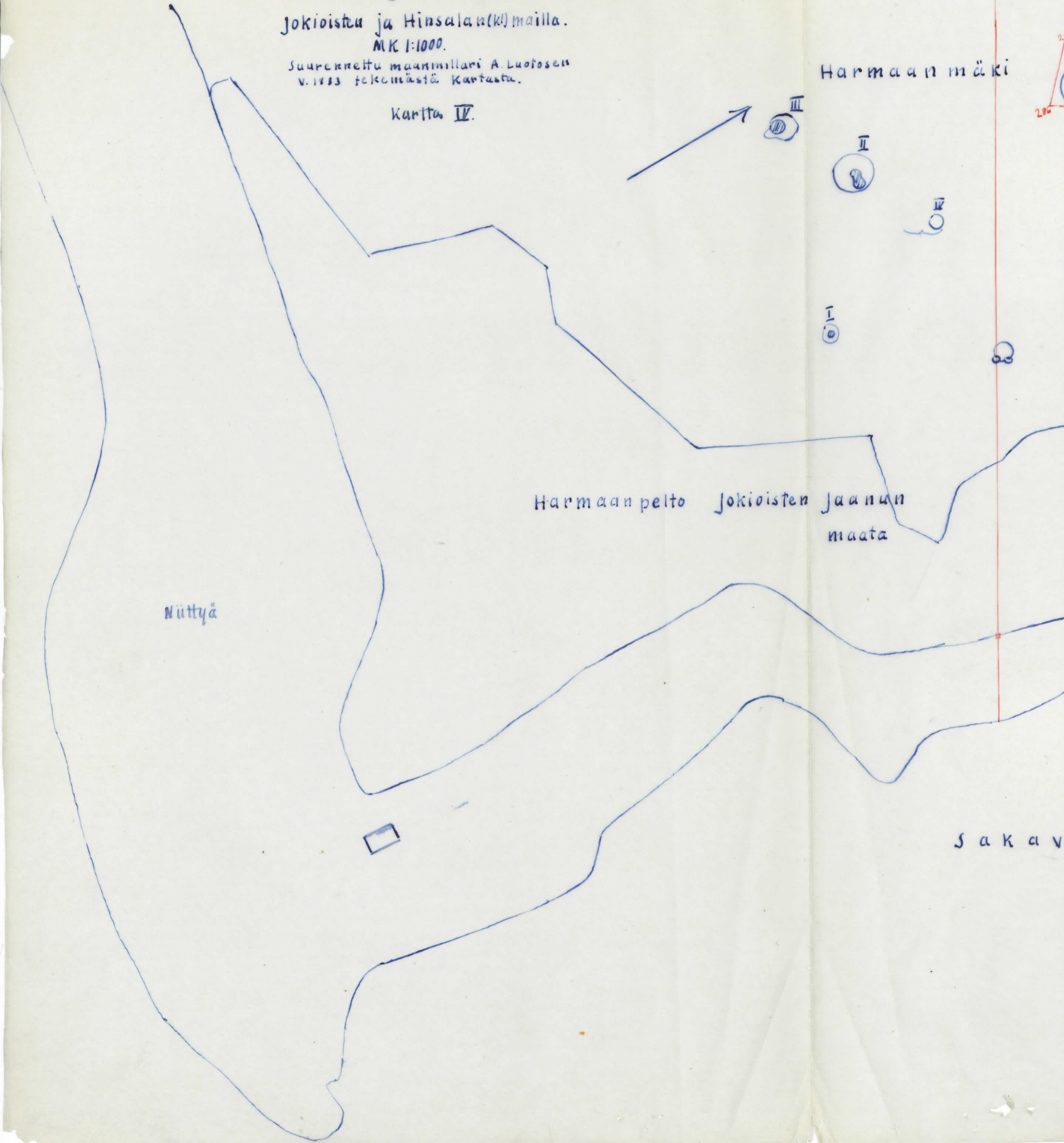
Kartta IV.

Harmaanmäki

Harmaanpelto Jokioisten Jaanan
maata

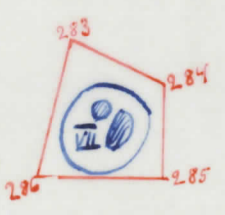
Niittyä

Sakav



a
lla.
sen

Harmaan mäki



armaan pelto

Jokioisten

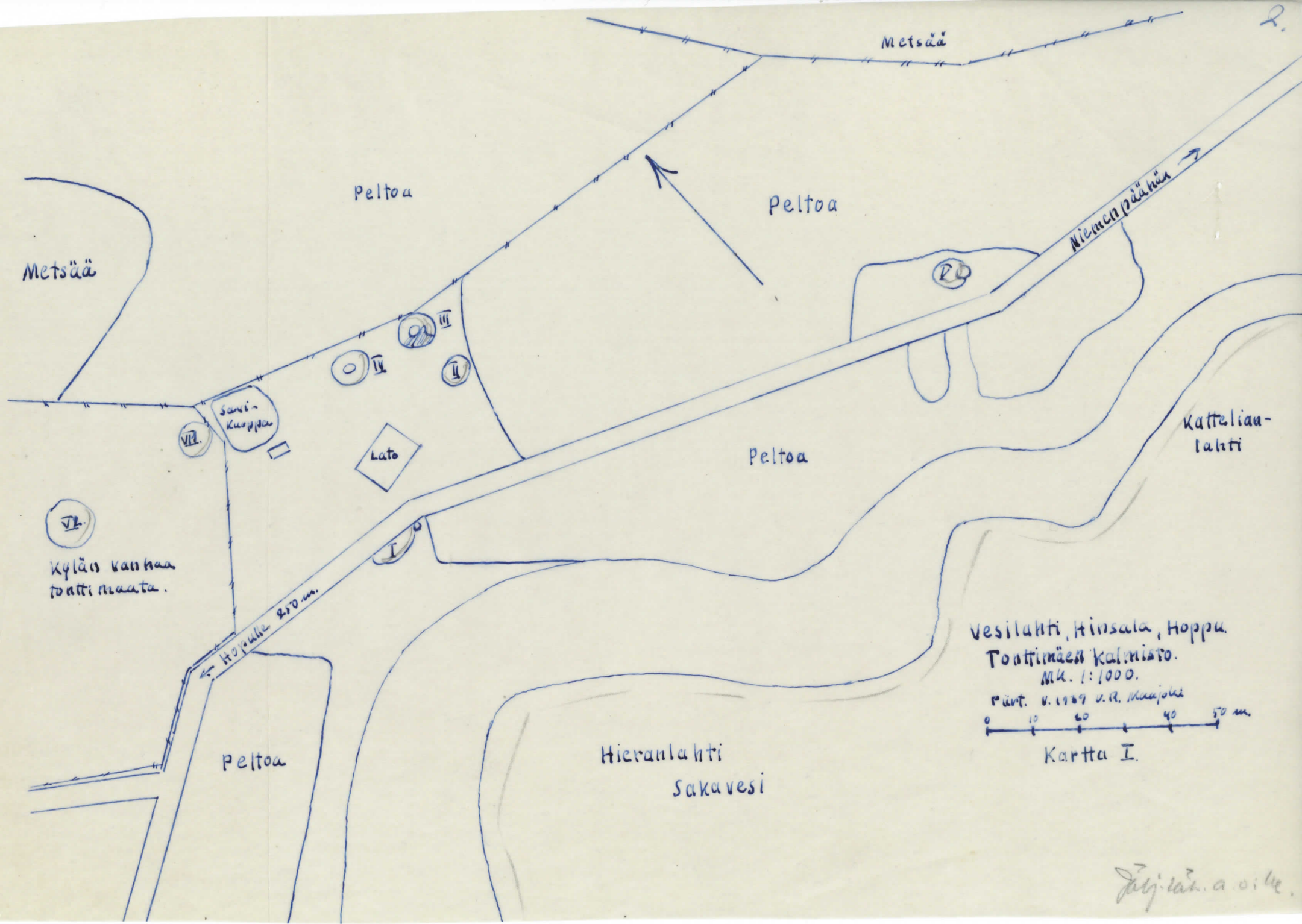
Jaanan
maata

Hinsalan Hopun
maata

Lapin-
lahti

Sakavesi

Jälj. k... a...



Metsää

Peltoa

Peltoa

Metsää

Niemen päätti

Savi-Kuoppa

Lato

Peltoa

Kattelanlahti

VI

Kylän vanhaa
toatti maata.

VII

Hoppalle 250 m.

I

Vesilähti, Hinsala, Hoppa
Toottimäen kalmissa.
Mk. 1:1000.

piirt. v. 1929 v. R. Mäkelä

0 10 20 40 50 m.

Kartta I.

Peltoa

Hieranlahti

Sakavesi

J. J. J. a. o. i. e.

Vesilanti, Hinsala, Hoppu

Sauvalanniemen kalmisto

1:1000

Piirt. v. R. Maa joki

Kartta II

+ luunpalasten löytöpaikka

Savilahti

Peltoa

Peltoa

Torpan
toitti.

Lato

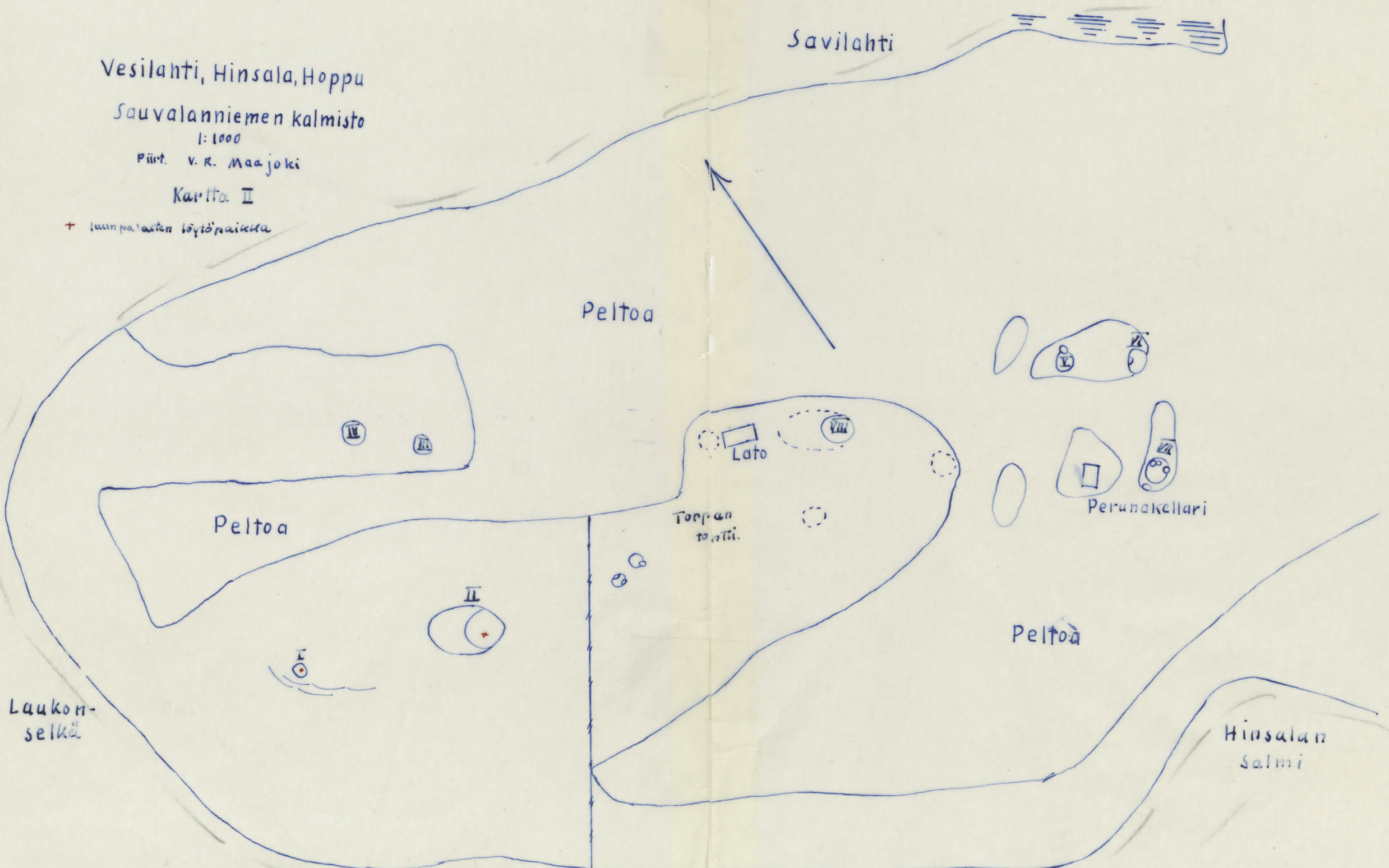
Perunakellari

Peltoa

Laukon-
selkä

Hinsalan
salmi

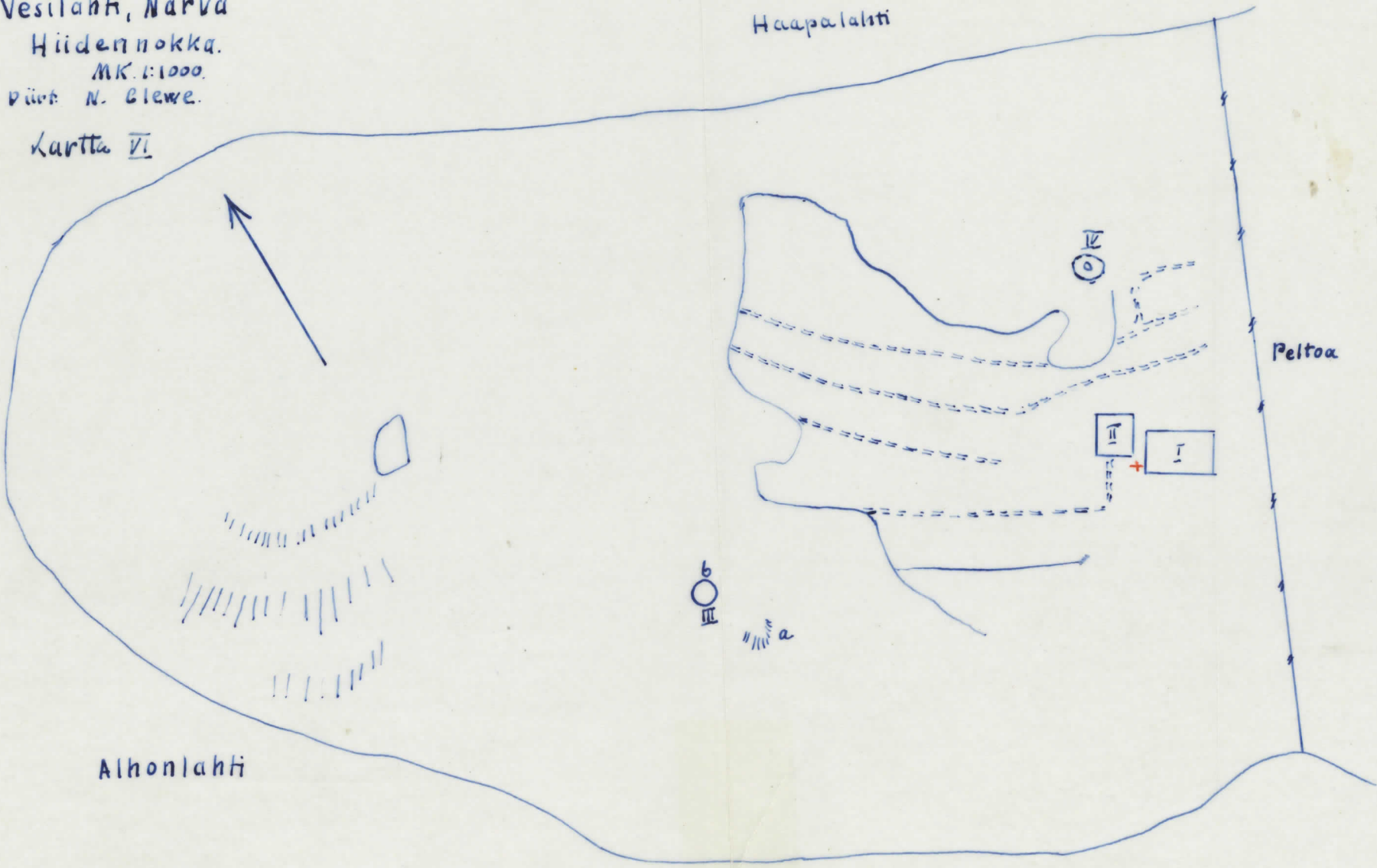
Jälj. l... o. o. ke



Vesilahki, Narva
Hiidenokka.
MK. 1:1000.
Pöytä N. Elewe.

Kartta VI

Haapalampi



Alhoniemi

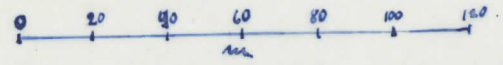
Peltoa

EO6

a

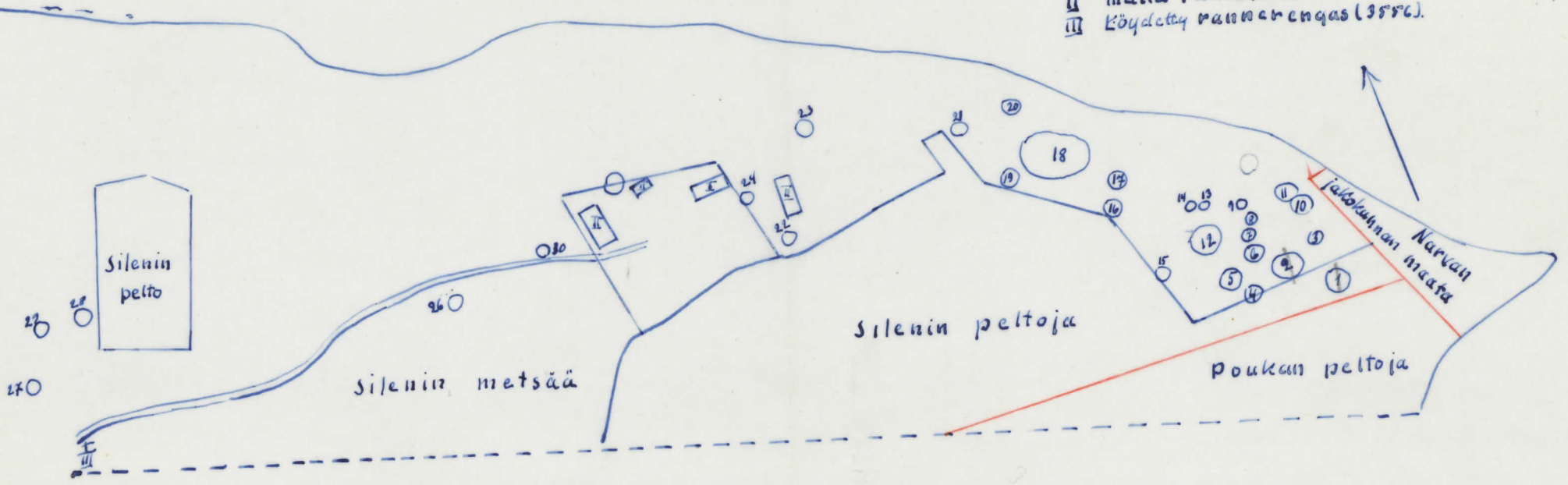
Vesilampi, Narva, Karholannokka
Kopio H. Salimon tekemästä kartasta.

Mk. 1:2000.



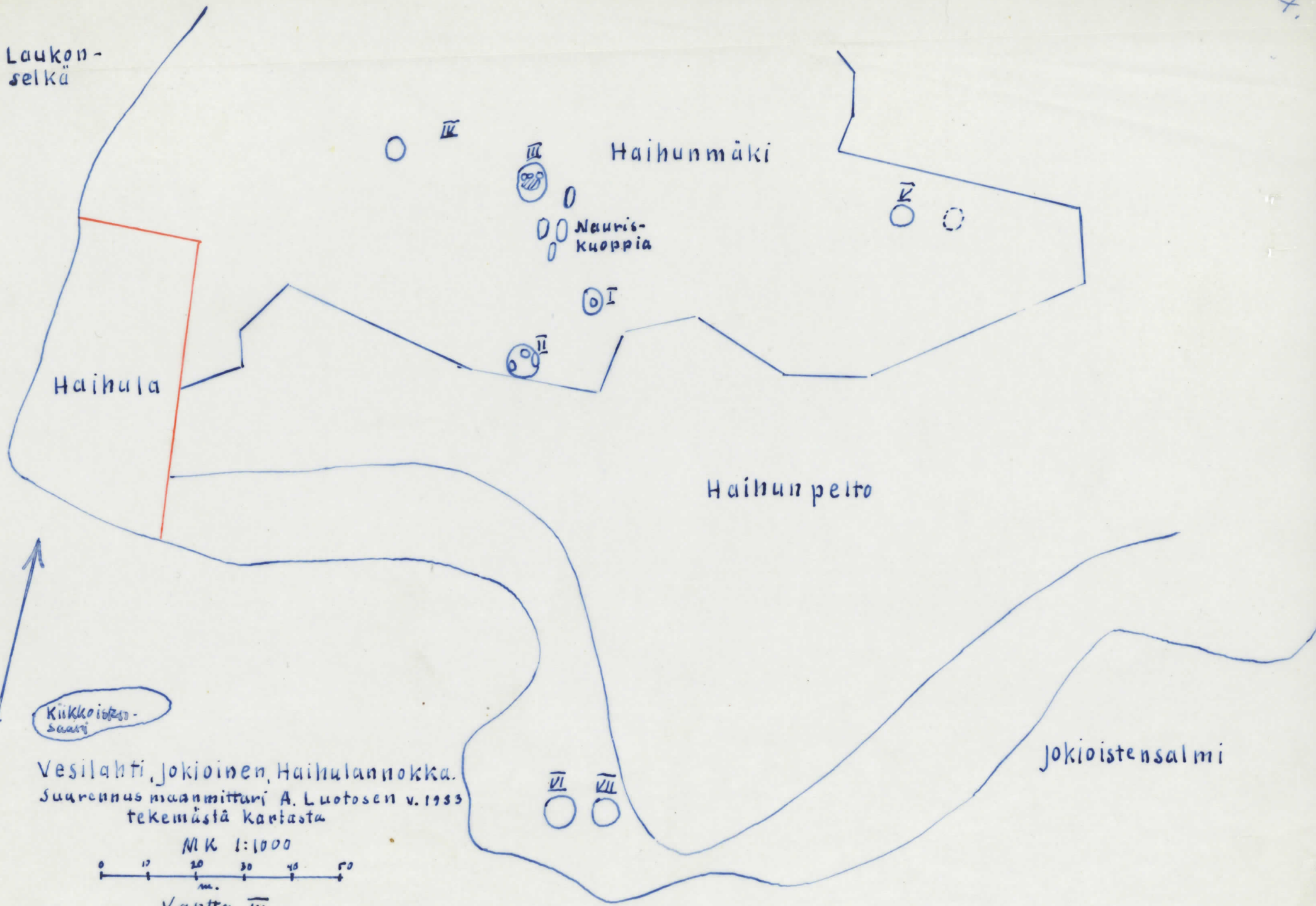
Kartta VII

- 1-27 haatoja
- I asuinrakennus
- II muita rakennuksia
- III Käytetty rannarengas (3556).

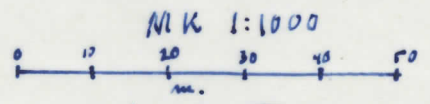


Jälj. luku. a. o. 4

Laukon-
selkä

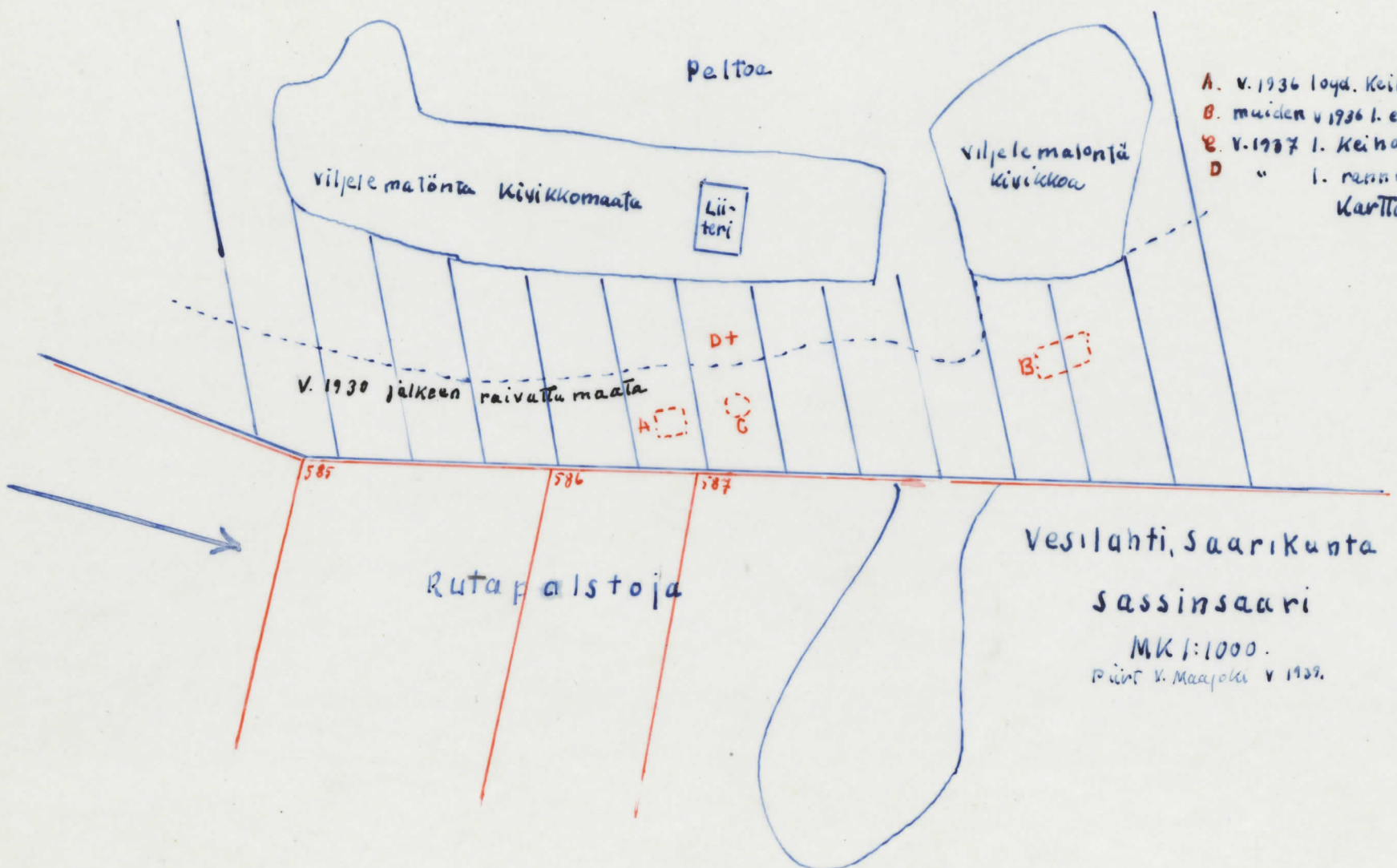


Vesilähti, Jokioinen, Haihulannokka.
 Suurenus maanmittari A. Luotosen v. 1933
 tekemästä kartasta



Kartta III

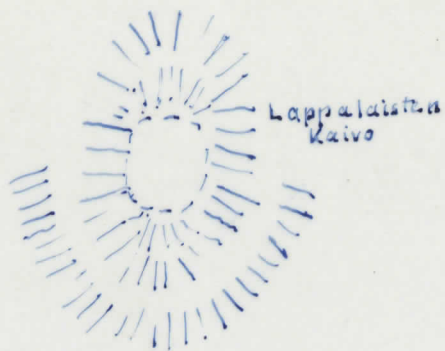
Jäij. kart. a. o. 14



- A. v. 1936 löyd. Keihäänkärjen löytöj.
 - B. muiden v 1936 l. esineiden "
 - C. v. 1937 l. Keihäänkärkien "
 - D " l. rännerehkaam "
- Kartta XI

VESILAHTI INV. 1939, V. Määjoki

Kaivolla 1.7



Vesilähti, saarela,
Köpingaari.

M.K. 1:1000.

Suurennettu talon 1:2000 olevasta kartasta.

Kartta X.



Pelto

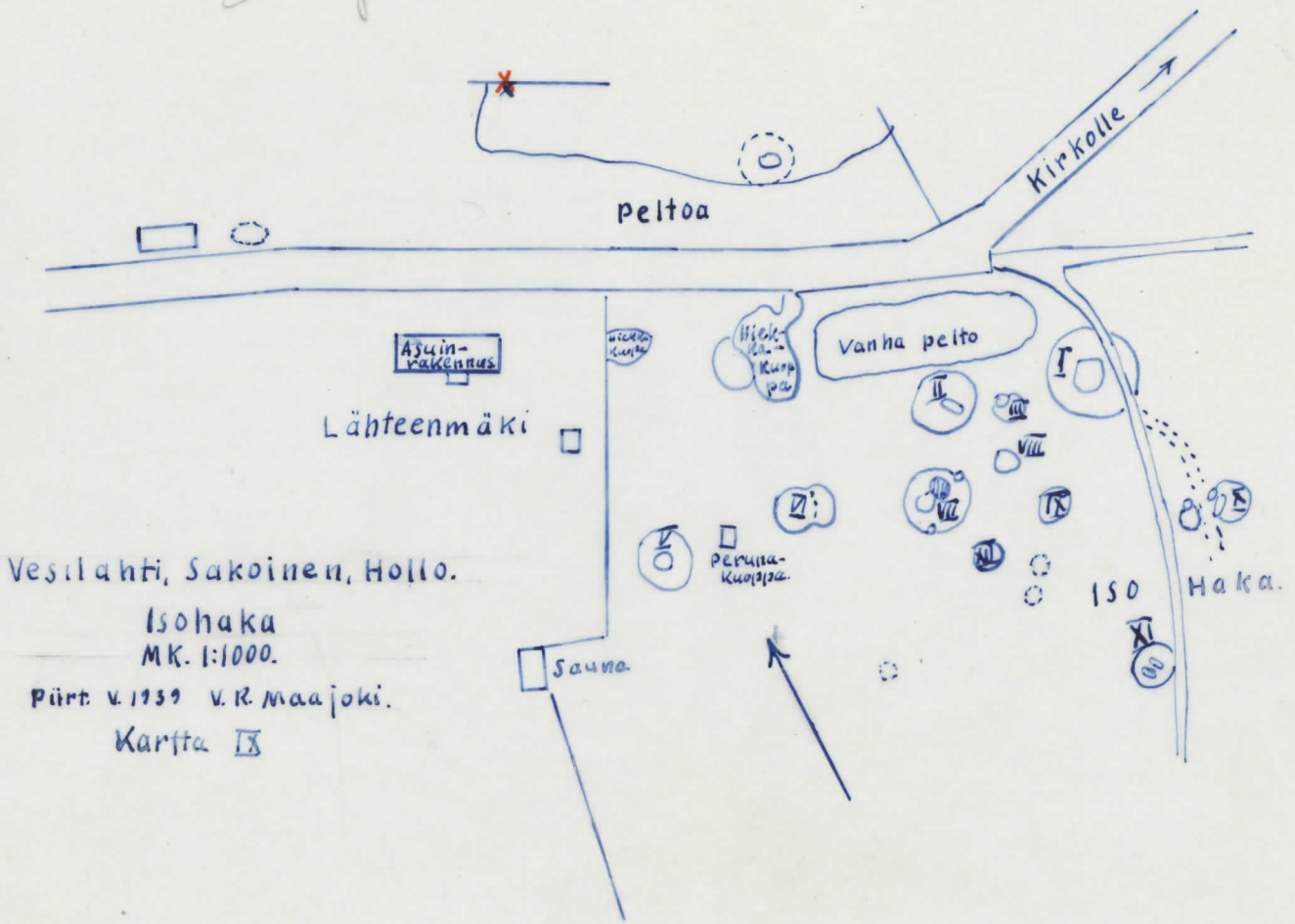
Hulaus



Peltoa

Hulausvesi

2 kpl.



Vesilanti, Sakoinen, Hollo.

Isohaka
MK. 1:1000.

Piirt. v. 1939 v. R. Maa-joki.

Kartta IX

työ: laus. a. o. i. lla.

Sakavesi

V.

Kurjen talon maata

Rantavainio

Vesilähti Sakoinen,
Hollo, Rantavainio
Pint. v. 1939 v.k. M.-ki.
M.K. 1:1000.

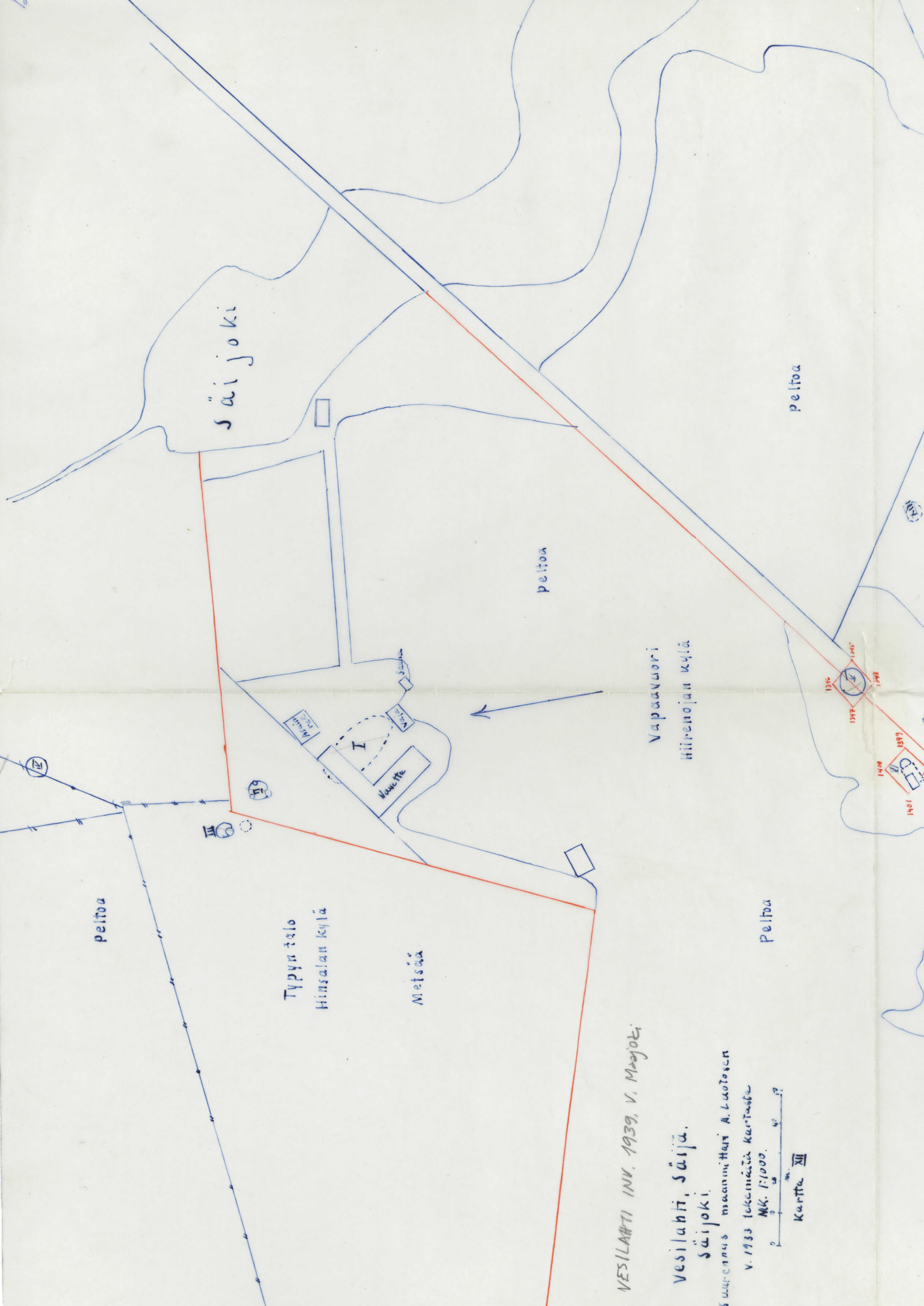
Kartta VIII



← Suomelaan

Kirkolle →

Faint handwritten notes at the bottom right corner.



VESILAMPI INV. 1939, V. Märojoki

Vesilampi, Säijä,
Säijoki.

Seurannus maanmittari A. Luotosen

v. 1933 tekemästä kartasta

Mk. 1:1000.

0 2 4 6 8

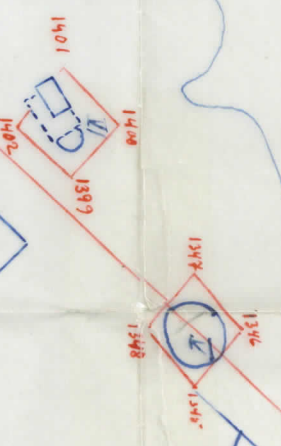
Kartta XII

Sääijoki

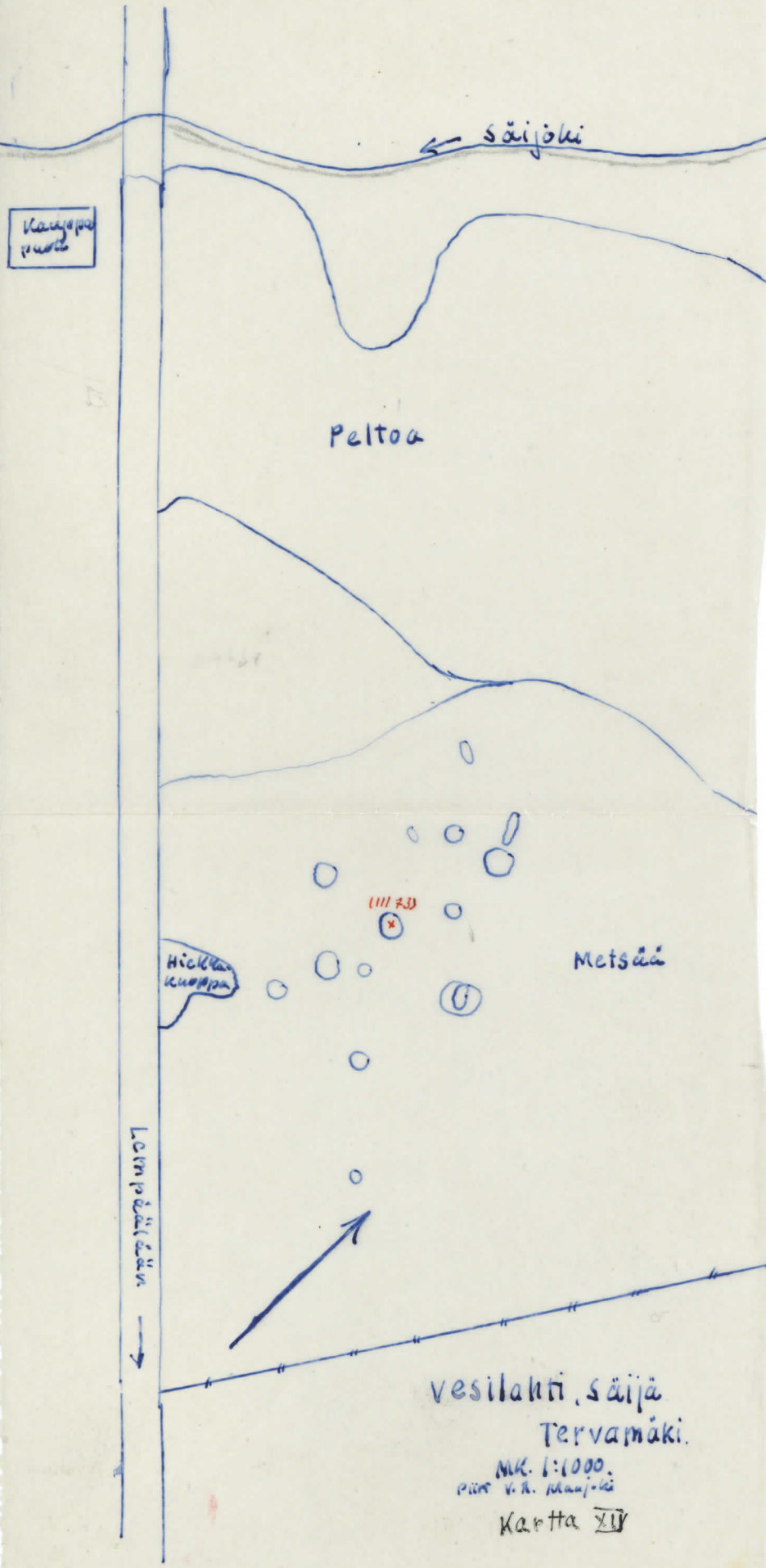
Peltoa

Hinsalan kylä
Rekola

Lato



Spiegel: Maßstab: 1:10000



Kangaspuu
pöytä

Peltoa

saijoki

Hicklan
kuoppa

Metsää

Lampelänään

vesilähti, Saija
Tervämäki.

Mk. 1:1000.
vuorok. 18. Maanj. 18
Kartta XIV

Jatj. län. a. o. 46.

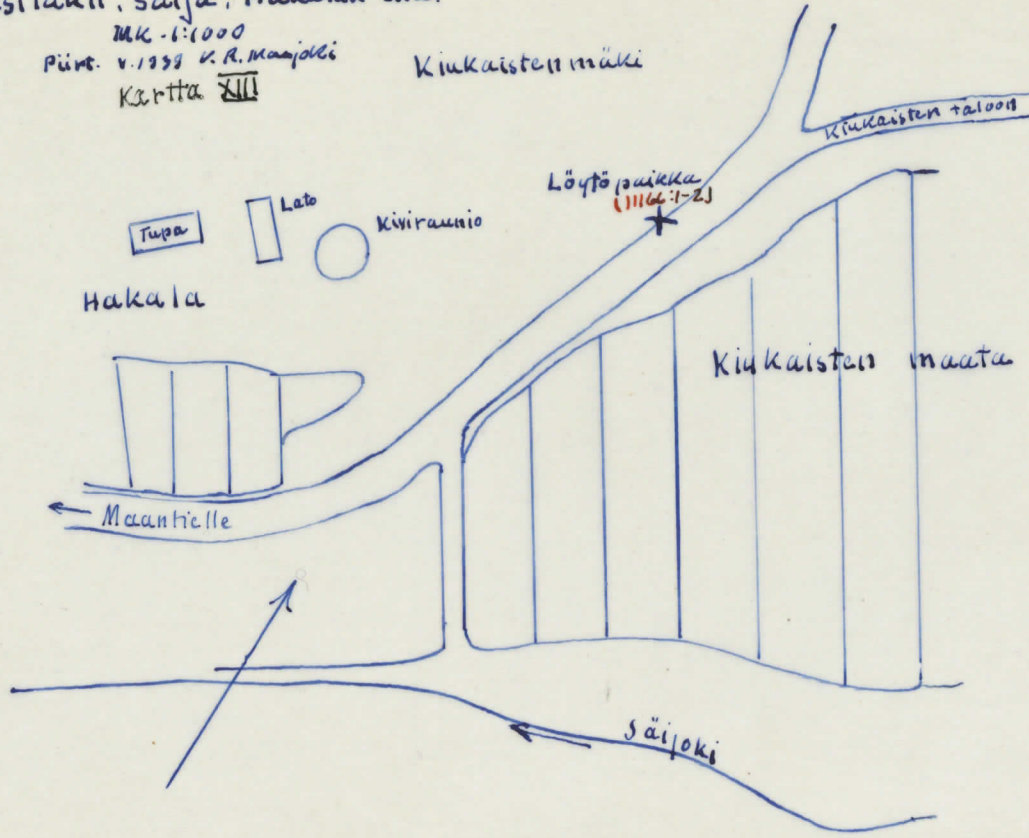
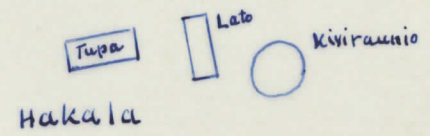
Kiukaistenmäen löytöpaikka vesilakki, säijä, Hakalan tila.

MK-1:1000
Päiv. v. 1938 v. R. Manninen
Kartta VIII

Kiukaistenmäki

Kiukaisten talous 170 m. →

Löytöpaikka
(IIIa:1-2)





1. Hiusalan Tonttimäen raunioalue luunaisesta katsottuna. L. 12684.



2. Tonttimäen rauniot II, III ja IV etelästä valokuvattuna. L. 12685.



3. Hiusalan Sauvalannokka idästä päin katsottuna. L. 12686.



4. Jokioisten Hailulannokka idästä päin. L. 12687.



5. Hailulannokan raunio V. L. 12688.



6. Jokioisten saaren Harmaan raunioalue etelästä katsottuna. L. 12689.



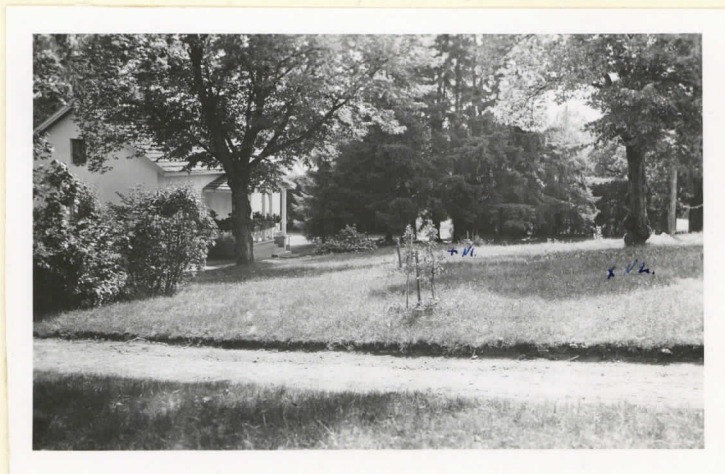
7. Harmaan raunio VII. L. 12690.



8. Laukon kalmistoalue etelästä. Riihimäki(x) ja Puiisto(x). L. 12691.



9. Riihimäen raunio I. saviastian palusten löytöpaik. (x). L. 12692.



10. Laukon puisto. Löytöpaikat 1 ja 2. pohjoisesta katsottuna. L. 12693.



11. Narvan kansakoulunmäki etelästä katsoottuna. L. 12694



12. Sakoinen, Hollon Isohaka. Raunio I idästä päin valokuvattuna. L. 12695



13. Sakoinen, Hollon Isohaka. Raunio V etelästä päin valokuvattuna. L. 12696



14. Sakoinen, Hollon Rantavainio. Kalmistoalue lännestä katsottuna. L. 12697



15. Sakoinen, Hollon Rantavainio. Rauniot IV ja III (vasemmalla lukien), L. 12698



16. Saarikunta, Sassiinsaari. * osoittavat löy-
töpaikkoja (rest. kantaa). L. 12699.



17. Mäntereen Peltosaari lännestä kat-
sottuna (se on eläällä oleva laakea pelto.
Oikealla oleva tumma metsä on köpinsianta).
L. 12700.



18. Saarikunta, Köpiusaari etelästä Hittin-
Kallinalla katsottuna. L. 12701.



19. Säijä, Säijoki. 1. ylempi ja 2. alempi
kalinisto. Etualalla Säijoki. Lännestä valok.
L. 12702.

Vesilahti.



20. Hinselän Sikkosaaren länsikärki, Raunio II häämöttä keskellä kuvaa. L. 12703.



21. Hinselän Sikkosaari, Raunio III lännen puolelta valokuvattuna L. 12704.



22. Pörölä, Hittenvahannokka, Raunio I. L. 12705.



23. Kurala, Rudanko, Lehtimäki, Kiias. L. 12706.



24. Krääkkö, Huktala, Kiias. L. 12707.



25. Vakkala, Jaukkola. Mahdollinen
kivikaut. asuinpaikka (x)
L. 12708.



26. Vakkalan kinnarin
äkänä nähty. L. 12709.



27. Säijä, Kiekainen, Orjalho
Poikkikinveen löytöpaikka (x)
(11162) L. 12710.